

Burgerschap 2023-2027

St. Franciscusschool
Groningen

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
1 Inleiding	4
1.1 Inleiding	4
1.2 Onze schoolgegevens	4
2 De context	5
2.1 Introductie	5
2.2 Wettelijke eisen Burgerschap	5
2.3 Het onderzoekskader 2021	5
2.4 Kerndoelen Burgerschap	6
2.5 Bouwstenen Burgerschapsonderwijs	7
3 Onze school	8
3.1 Introductie	8
3.2 Kenmerken van onze school	8
3.3 Aandachtspunten Burgerschapsonderwijs	8
4 Ons schoolconcept	10
4.1 Introductie	10
4.2 Algemeen	10
4.3 Missie	10
4.4 Basiswaarden	10
4.5 Visie	11
4.6 Bouwstenen van Burgerschap	11
5 Uitwerking bouwstenen	12
5.1 Introductie	12
5.2 Bouwsteen 1: Vrijheid en Gelijkheid	12
5.3 Bouwsteen 2: Macht en Inspraak	13
5.4 Bouwsteen 3: Democratische cultuur	14
5.5 Bouwsteen 4: Identiteit	15
5.6 Bouwsteen 5: Diversiteit	17
5.7 Bouwsteen 6: Solidariteit	18
5.8 Bouwsteen 7: Digitaal samenleven	20
6 Ons Burgerschapsonderwijs	22
6.1 Introductie	22
6.2 Geïntegreerd Burgerschapsonderwijs	22
6.3 Ons schoolklimaat - de school als oefenplaats	23
6.4 De leerdoelen voor ons Burgerschapsonderwijs	23
7 Kwaliteitscultuur	25
7.1 Cultuur en structuur	25
7.2 Werkgroep burgerschap	25
7.3 Monitoren en borgen	25
8 Uitwerking van ons curriculum	27
9 Activiteitenoverzicht van de school	28
10 Bijlage I: Uitwerking burgerschapsonderwijs SF	29

1 Inleiding

1.1 Inleiding

Met ingang van 1-8-2021 zijn er nieuwe wettelijke eisen voor de bevordering van burgerschap in het onderwijs van kracht gegaan. Het gaat daarbij om de opdracht (1) burgerschap en sociale cohesie op een doelgerichte en samenhangende wijze te bevorderen en (2) zorg te dragen voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.

In dit beleidsdocument laten we zien hoe het burgerschapsonderwijs van St. Franciscus conform de wettelijke burgerschapsopdracht is vormgegeven. Er wordt daarbij gebruik gemaakt van de zeven burgerschapsbouwstenen van Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO). Deze SLO-bouwstenen bevatten de kern van burgerschap en sluiten aan bij de wettelijke burgerschapsopdracht.

In hoofdstuk 2 wordt de context van het burgerschapsonderwijs beschreven. Er wordt ingegaan op de wettelijke eisen, het onderzoekskader van de inspectie, de voor burgerschap relevante kerndoelen en de zeven SLO-bouwstenen voor het vormgeven van het burgerschapsonderwijs.

In hoofdstuk 3 komen de kenmerken van onze school met enkele daaruit voortvloeiende implicaties voor ons burgerschapsonderwijs aan de orde. Er wordt daarbij onder andere ingegaan op het thema segregatie en diversiteit.

In hoofdstuk 4 komt ons schoolconcept in relatie tot burgerschap aan de orde. Er wordt ingegaan op onze missie en visie, de basiswaarden voor de democratische rechtsstaat en onze keus voor de SLO-bouwstenen voor het inrichten van ons burgerschapsonderwijs. Met deze keus zorgen we ervoor dat actief burgerschap en sociale cohesie op een doelgerichte en samenhangende wijze wordt bevorderd.

In hoofdstuk 5 worden de zeven SLO-bouwstenen besproken en wordt inhoudelijk uitgewerkt hoe elk van deze bouwstenen is ingevuld voor het burgerschapsonderwijs van St. Franciscus. Per bouwsteen wordt aangegeven aan welke kennis en inzicht, vaardigheden en houdingdoelen aandacht aan wordt besteed.

In hoofdstuk 6 wordt het burgerschapsonderwijs van St. Franciscus beschreven. Er wordt ingegaan op de geïntegreerde aanpak, het schoolklimaat van de school als oefenplaats en de leerdoelen voor het burgerschapsonderwijs onderverdeeld naar kennis en inzicht, vaardigheden en houdingen.

In hoofdstuk 7 wordt ingegaan op de kwaliteitscultuur van St. Franciscus. Het gaat daarbij om het toetsen, monitoren en borgen van de resultaten van het burgerschapsonderwijs.

1.2 Onze schoolgegevens

Gegevens van de school	
Schoolnaam	St. Franciscus
Directeur	Lisette Berends
Adres	Star Numanstraat 52
Postcode + Plaats	9714JS Groningen
E-mailadres	info@sint-franciscus.nl
Telefoonnummer	050-2100282
Website	www.sint-franciscus.nl
Besproken met medezeggenschapsraad	maart 2023

2 De context

2.1 Introductie

In dit hoofdstuk wordt de context van burgerschapsonderwijs beschreven. Er wordt ingegaan op de wettelijke eisen, het Onderzoekskader van de inspectie, de voor burgerschap relevante kerndoelen en de zeven SLO-bouwstenen voor het vormgeven van het burgerschapsonderwijs.

2.2 Wettelijke eisen Burgerschap

De Tweede Kamer heeft op 17-11-2020 ingestemd met nieuwe wettelijke eisen voor de bevordering van burgerschap in het onderwijs. Doel is het versterken van het burgerschapsonderwijs en het verduidelijken van taken en rollen van de school en het bestuur. Daarnaast krijgt het burgerschapsonderwijs een meer verplichtend karakter. De wettelijke burgerschapsopdracht (zie artikel 8 lid 3 van de Wet op het primair onderwijs) luidt als volgt:

Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval herkenbaar richt op:

- *Het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals verankerd in de Grondwet, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens, en het handelen naar deze basiswaarden op school;*
- *Het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving; en*
- *Het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezondheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid en ook de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.*

Het bevoegd gezag draagt zorg voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de waarden, bedoeld in het derde lid, creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en het handelen naar deze waarden en draagt voorts zorg voor een omgeving waarin leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd weten, ongeacht de in het derde lid, genoemde verschillen.

Wat betekenen de wettelijke eisen voor het burgerschapsonderwijs op de basisscholen? Scholen moeten bij het vormgeven van het burgerschapsonderwijs laten zien hoe invulling is gegeven aan de eis van doelgerichtheid en samenhang. Van centraal belang is dat kinderen leren over en respect hebben voor de acht basiswaarden voor de democratische rechtstaat en dat ze bijbehorende sociale en maatschappelijke vaardigheden ontwikkelen. De acht basiswaarden zijn:

1. Vrijheid van meningsuiting
2. Het gelijkheidsbeginsel
3. Begrip
4. Verdraagzaamheid
5. Het afwijzen van onverdraagzaamheid
6. Het afwijzen van discriminatie
7. Autonomie
8. Verantwoordelijkheidsbesef

Het bevoegd gezag moet zorgen voor een schoolcultuur die (1) in overeenstemming is met de acht basiswaarden, (2) een veilige plek biedt voor de kinderen om te oefenen met hun burgerschapsvaardigheden en (3) teamleden een omgeving biedt voor het “voorleven” van de acht basiswaarden. Scholen zijn vrij in het kiezen van hun eigen doelen en de vormgeving van het burgerschapsonderwijs. Het is daarbij wel belangrijk dat scholen concrete leerdoelen formuleren en deze vertalen in een samenhangend onderwijsaanbod dat vervolgens in de praktijk wordt gebracht. Tenslotte is het van belang om te laten zien hoe het burgerschapsonderwijs wordt getoetst, gemonitord en geborgd.

2.3 Het onderzoekskader 2021

Het Onderzoekskader 2021 van de Inspectie van het Onderwijs beschrijft de standaarden die van belang zijn voor de kwaliteit van een school. Het waarderingskader voor besturen bevat drie standaarden, het waarderingskader voor scholen bevat twaalf standaarden. Bij het toezicht op de burgerschapsopdracht hanteert de inspectie geen ‘eigen’ eisen of aparte standaarden. De wettelijke eisen (zie 2.2) zijn het uitgangspunt. Deze zijn (deels) verwerkt in een aantal bestaande standaarden. Het gaat daarbij om de volgende standaarden:

1. OP1: Aanbod
2. OP2: Zicht op ontwikkeling en begeleiding
3. OP3: Pedagogisch-didactisch handelen
4. VS1: Veiligheid
5. VS2: Schoolklimaat
6. OR2: Sociale en maatschappelijke competenties
7. SKA1: Visie, ambities en doelen
8. SKA2: Uitvoering en kwaliteitscultuur
9. SKA3: Evaluatie, verantwoording en dialoog
10. BKA1: Visie, ambities en doelen
11. BKA2: Uitvoering en kwaliteitscultuur
12. BKA3: Evaluatie, verantwoording en dialoog

De wettelijke burgerschapsopdracht vraagt:

1. Actief burgerschap en sociale cohesie op een doelgerichte en samenhangende wijze te bevorderen. Zie de standaarden OP1, OP2 en OR2. Daarbij dienen de volgende elementen op herkenbare wijze terug te komen in het onderwijs:
2. Kennis van en respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat wordt bevorderd. Zie de standaarden OP1, VS1 en VS2.
3. De schoolcultuur is in overeenstemming met basiswaarden. leerlingen worden gestimuleerd daarmee te oefenen en de school draagt zorg voor een veilige omgeving waarin leerlingen en personeel zich geaccepteerd voelen. Zie de standaarden OP3, VS1 en VS2.

Met de standaarden voor kwaliteitszorg gaat de inspectie na of het onderwijs aan de wettelijke eisen voldoet en het bestuur haar zorgplicht op dit gebied realiseert. Zie de standaarden SKA1-3 en BKA1-3

Burgerschap is één van de zes deugdelijkheidseisen waar de inspectie voorafgaand aan de start van een nieuwe school of bij de verzelfstandiging van een school op toetst. De deugdelijkheidseis "D1. Inhoud van het onderwijs: burgerschapsonderwijs" wordt in het "Advieskader nieuwe scholen" als volgt omschreven:

De wettelijke opdracht tot bevordering van burgerschap vraagt van het onderwijs om actief burgerschap en sociale cohesie te bevorderen. Het onderwijsaanbod dient zich (1) herkenbaar te richten op bevordering van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat (2) bij te dragen aan de ontwikkeling van de sociale en maatschappelijke competenties die daarbij van belang zijn en (3) te richten op een schoolcultuur waarin basiswaarden worden voorgeleefd en waarmee kan worden geoefend. De aanvraag bevat daarom een beschrijving van de wijze waarop het burgerschapsonderwijs vormgegeven zal worden, zodanig dat inzichtelijk is hoe invulling wordt gegeven aan de wettelijke eis dat dit onderwijs doelgericht en samenhangend vorm krijgt (conform art. 8, derde lid en lid 3a, WPO)

2.4 Kerndoelen Burgerschap

Samen met de referentieniveaus voor taal en rekenen vormen de kerndoelen de wettelijke kaders voor het primair onderwijs. De huidige 58 kerndoelen zijn sinds 2006 van kracht en bestrijken de leergebieden: Nederlands, Engelse taal, (Friese taal), rekenen/wiskunde, oriëntatie op jezelf en de wereld, kunstzinnige oriëntatie en bewegingsonderwijs. Er zijn geen aparte kerndoelen voor burgerschap. De kerndoelen die het meest verbonden zijn met burgerschap zijn te vinden in het leergebied **O**riëntatie op **J**ezelf en de **W**ereld (OJW). Daarnaast zijn er kerndoelen in het leergebied **N**eder**L**ands (NL) gericht op vaardigheden die belangrijk zijn voor deelname aan een pluriforme democratische samenleving. Tenslotte is er nog een relevant kerndoel uit het leergebied **K**unstzinnige **O**riëntatie (KO). Het onderwijs van St. Franciscus is ingericht volgens de wettelijke kaders van de kerndoelen en de referentieniveaus taal en rekenen. Daarmee komen ook de voor burgerschap relevante kerndoelen aan de orde. De voor burgerschap relevante kerndoelen zijn door SLO in overzicht gebracht en worden hieronder samenvattend weergegeven:

Kerndoelen PO die direct betrekking hebben op het samenleven in en deelnemen aan de Nederlandse democratische en pluriforme samenleving:

OJW 36: De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.

OJW 37: De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

OJW 38: De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Kerdoelen PO die gericht zijn op meningsvorming en (online) informatie-vaardigheden:

NL3: De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.

NL6: De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, en bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale bronnen.

NL7: De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.

NL8: De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur.

Kerdoelen PO die in verband gebracht kunnen worden met aspecten van burgerschap:

OJW 34: De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische toestand van zichzelf en anderen.

OJW 35: De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.

OJW 39: De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.

OJW 47: De leerlingen leren de ruimtelijke inrichting van de eigen omgeving te vergelijken met die in omgevingen elders, in binnen- en buitenland, vanuit de perspectieven landschap, wonen, werken, bestuur, verkeer, recreatie, welvaart, cultuur en levensbeschouwing. In ieder geval wordt daarbij aandacht besteed aan twee lidstaten van de Europese Unie en twee landen die in 2004 lid werden, de Verenigde Staten en een land in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.

OJW 53: De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

KO 56: De leerlingen verwerven kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

2.5 Bouwstenen Burgerschapsonderwijs

Curriculum.nu heeft voorstellen opgeleverd voor de herziening van onderwijscurriculum. Burgerschap was een van de negen leergebieden. Curriculum.nu geeft daarbij het volgende aan:

- *Burgerschapsonderwijs gaat over de ontwikkeling van leerlingen tot democratische burgers. Zij krijgen daarvoor kennis en vaardigheden aangeboden, ze worden gestimuleerd eigen opvattingen te ontwikkelen en een democratische houding te vormen.*
- *Bij burgerschapsonderwijs staan drie basiswaarden centraal die van belang zijn in de democratische, pluriforme samenleving: vrijheid, gelijkheid en solidariteit.*
- *Voor leerlingen is de school een oefenplaats voor democratie en het omgaan met diversiteit. Leerlingen leren hoe ze actief kunnen meedoen in een democratische cultuur. Ze leren over besluitvormingsprocessen en de invloed die zij hierop kunnen uitoefenen – passend bij hun situatie en mogelijkheden.*

In de voorstellen van curriculum.nu worden elf bouwstenen beschreven. Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) heeft daaruit een selectie gemaakt van zeven bouwstenen. Deze zeven bouwstenen bevatten de kern van burgerschap en sluiten aan bij de wettelijke burgerschapsopdracht. De SLO-bouwstenen zijn uitgewerkt naar de onderbouw en bovenbouw en gaan zowel over kennis ("leerlingen leren over de basiswaarden") als vaardigheden ("hoe ze kunnen opkomen voor de rechten en belangen van zichzelf en anderen" of "de eigen mening bijstellen op basis van nieuwe inzichten"). De SLO-bouwstenen zijn onderverdeeld in een kern 'democratie', een kern 'diversiteit' en een aparte bouwsteen over 'burgerschap in een digitale samenleving'. Hieronder worden de zeven SLO-bouwstenen in overzicht gebracht:

Kern Democratie

Bouwsteen 1: Vrijheid en gelijkheid

Bouwsteen 2: Macht en inspraak

Bouwsteen 3: Democratische cultuur

Kern Diversiteit

Bouwsteen 4: Identiteit

Bouwsteen 5: Diversiteit

Bouwsteen 6: Solidariteit

Kern Digitaal samenleven

Bouwsteen 7: Digitaal samenleven

Het burgerschapsonderwijs op St. Franciscus is vormgegeven volgens deze zeven bouwstenen. De volgende hoofdstukken wordt de keus voor en invulling van deze bouwstenen inhoudelijk verder uitgewerkt.

3 Onze school

3.1 Introductie

In dit hoofdstuk komen de kenmerken van onze school met enkele daaruit voortvloeiende implicaties voor ons burgerschapsonderwijs aan de orde. Er wordt daarbij onder andere ingegaan op de thema's segregatie en diversiteit.

3.2 Kenmerken van onze school

De basisschool is een veilige oefenplaats waar de democratische spelregels worden voorgeleefd en kinderen oefenen met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat. Goed burgerschapsonderwijs sluit aan bij de leefwereld van de kinderen, hun interesses, hun problemen en bij mogelijke aandachtspunten die hiermee gepaard kunnen gaan. Onze burgerschapsonderwijs sluit hierop aan en daarom is het van belang een beeld te schetsen van de omgeving van de school, onze school, onze ouders en onze leerlingen.

Onze omgeving

Basisschool St. Franciscus staat in de Professorenbuurt, onderdeel van de Korrewegwijk, een oude wijk aan de noordkant van de stad Groningen. Het percentage inwoners in de Professorenbuurt met een migratie-achtergrond is met 25% relatief gezien laag. Het opleidingsniveau van de buurt is midden tot hoog.

De leerlingen van basisschool St. Franciscus wonen in de Professorenbuurt of naastgelegen wijken, zoals de Indische buurt, de Hoogte, Van Starckenborgh, de Hunze, Vogelbuurt of Florabuurt (Oosterparkwijk). De verschillen in diversiteit en sociaaleconomische status tussen deze wijken is groot. Met een percentage tussen de 30-40% is het aantal inwoners met een migratieachtergrond groot in de Indische buurt, de Hoogte en de Vogelbuurt. In deze wijken is de etnische diversiteit groot en is de verhouding tussen laag, midden en hoog opgeleiden evenrediger verdeeld. In de wijken Van Starckenborgh, de Hunze en Florabuurt is het percentage inwoners met een migratieachtergrond daarentegen laag, tussen de 15-20% en is het gemiddelde opleidingsniveau midden tot hoog.

In de gemeente Groningen is het percentage inwoners met een migratieachtergrond gemiddeld 26%. De omgeving van St. Franciscus is in vergelijking met de gemeente, maar ook tussen wijken onderling, dus in relatieve hoge mate gesegregeerd.

Bron: AlleCijfers.nl

Onze school

St. Franciscus is binnen een straal van een kilometer één van de drie scholen in de Korrewegwijk. Naast een openbare en christelijke basisschool is St. Franciscus de katholieke basisschool in de wijk en één van de drie katholieke basisscholen in de gemeente Groningen. In het schooljaar 2014-2015 is de school opgericht als dependance van St. Michaëlschool. Sinds 2021-2022 is de school uitgegroeid tot volwaardige school met negen groepen, met van iedere jaargang één groep.

Onze ouders en leerlingen

De school is een middelgrote school in de stad Groningen en telt ongeveer 230 leerlingen. Onze leerlingen wonen in de Professorenbuurt en naastgelegen wijken. Het merendeel van de ouders van de school heeft een midden tot hoog opleidingsniveau en het percentage ouders met een migratie-achtergrond is laag, ongeveer 10%. De diversiteit aan etnische achtergronden en grote verschillen in sociaaleconomische status dat de wijk kenmerkt, zie je niet terug in de leerlingpopulatie van de school.

3.3 Aandachtspunten Burgerschapsonderwijs

Gezien de leerling- en ouderkenmerken is de school geen afspiegeling van de etnische diversiteit in de wijk. Onze kinderen groeien op in een sterk gesegregeerde omgeving (wijk en stad). Deze segregatie zie je terug in de schoolkeuze van ouders in de wijk. Ongewenst heeft basisschool St. Franciscus afgelopen jaren een eenzijdige populatie gekregen van midden tot hoog opgeleide ouders en een laag aantal leerlingen met een migratieachtergrond.

De school wil graag een oefenplaats zijn waar leerlingen in een respectvolle, veilige leeromgeving de basiswaarden van een democratische rechtsstaat oefenen en kennis met betrekking tot burgerschap en sociaal maatschappelijke competenties eigen maken.

Gelet op de leerling- en ouderkenmerken in vergelijking met de omgeving van de school zien wij de lage mate van

etnische diversiteit als aandachtspunt voor het burgerschapsonderwijs op St. Franciscus. We hebben daarom de volgende keuzes gemaakt in onze aanpak en aanbod:

1. Directie en teamleden leggen contact en verbinding (netwerk) met religieuze en culturele instellingen in de omgeving van de school (wijk en stad).
2. Bevorderen van onderwijsactiviteiten gericht op ontmoeting en samenwerking in de omgeving, met andere scholen en leerlingen met een andere achtergrond
3. Kennisoverdracht over diversiteit in de samenleving en de vijf wereldgodsdiensten
4. Leerlingen laten kennis maken met andere religies door gastlessen en het bezoeken van van verschillende gebedshuizen

Op basis van deze aanpassingen in aanpak en aanbod willen wij onze leerlingen onderwijzen en actief laten oefenen met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, in het bijzonder het gelijkheidsbeginsel, verdraagzaamheid en het afwijzen van discriminatie.

4 Ons schoolconcept

4.1 Introductie

In dit hoofdstuk komt ons schoolconcept in relatie tot burgerschap aan de orde. Er wordt ingegaan op onze missie en visie, de basiswaarden voor de democratische rechtstaat en onze keus voor de SLO-bouwstenen voor het inrichten van ons burgerschapsonderwijs. Met deze keus zorgen we ervoor dat actief burgerschap en sociale cohesie op een doelgerichte en samenhangende wijze wordt bevorderd.

4.2 Algemeen

St. Franciscus is een bijzondere basisschool. Bijzonder, omdat de school van oorsprong een katholieke signatuur heeft en daarom tot het bijzonder onderwijs behoort. Bijzonder ook vanwege de mooie groene plek in de Korrewegwijk. Maar bovenal bijzonder omdat wij - leerlingen, ouders en team - een unieke, levende gemeenschap vormen. Daarnaast zijn we ook een hele gewone basisschool waar in principe iedereen welkom is.

Onze slogan is: *'Gewoon bijzonder en bijzonder gewoon'.*

Goed burgerschapsonderwijs is voor ons de basis en sluit aan bij de onderwerpen die belangrijk waren voor de "naamgever" van onze school. De naam van de school "St. Franciscus" verwijst naar de heilige Franciscus van Assisi, die alom bekend is om zijn zorg voor dieren. De naamdag van St. Franciscus vieren we daarom op 4 oktober 'Wereldddierendag'. In navolging van de heilige Franciscus van Assisi zet basisschool St. Franciscus zich in voor de volgende vier onderwerpen.

1. De zorg voor de dieren (de legenden vertellen daarover)
2. De zorg voor de natuur (het Zonnelied van Franciscus en ons schoollied)
3. De aandacht en zorg voor de armen (hij heeft een orde van 'minderbroeders' opgericht)
4. Het contact met andere geloven (gesprekken met de sultan ten tijde van de kruistochten)

Burgerschap verwijst naar de manier waarop mensen met elkaar omgaan en dan met name naar de manier waarop we omgaan met verschillen tussen mensen, met diversiteit, met tegenstellingen en met conflicten. Daarnaast verwijst Burgerschap naar de relatie tussen overheid en burgers, naar de manier waarop we beslissingen nemen en naar de rechten van de mens. Goed burgerschapsonderwijs is voor ons vanuit de heilige Franciscus het uitgangspunt van ons onderwijs.

4.3 Missie

Basisschool St. Franciscus wil een kleine, zorgzame school zijn. Een school waar we elkaar kennen, waar we in een sfeer van openheid en eerlijkheid met elkaar om kunnen gaan, een sfeer waarin we kunnen zeggen wat we prettig en wat we niet prettig vinden. We willen een school zijn waar iedere leerling zich veilig kan voelen, waar een gevoel van saamhorigheid heerst en waar iedereen met plezier naar toe gaat. Wij zien de school als een veilige oefenplaats waar leerlingen volgens de democratische spelregels onderzoeken wie ze zijn, zodat ze zich vanuit de basiswaarden kunnen redden in de pluriforme, democratische samenleving.

4.4 Basiswaarden

De bevordering van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat is een belangrijk onderdeel van wettelijke burgerschapsopdracht. De kern van deze basiswaarden bestaat uit:

1. Vrijheid van meningsuiting
2. Het gelijkheidsbeginsel
3. Begrip
4. Verdraagzaamheid
5. Het afwijzen van onverdraagzaamheid
6. Het afwijzen van en discriminatie
7. Autonomie
8. Verantwoordelijkheidsbesef

In de ambities van onze school klinken deze basiswaarden door:

"De leerlingen voelen zich veilig en vertrouwd. Er is school breed een duidelijk kader, waarin leerlingen excelleren op hun eigen niveau."

“De leerlingen onderzoeken wie ze zijn, zodat ze weten wat ze kunnen waar ze hulp bij nodig hebben om zich te kunnen redden in de maatschappij.”

In onze ambities vormen de waarden: onderling respect, waardering, eigenheid, samenwerking, veiligheid, verdraagzaamheid en zorg voor elkaar en voor onze omgeving de basis.

4.5 Visie

St. Franciscus is een katholieke basisschool. De school is een kleine gemeenschap en onderscheidt zich door een eigentijds katholiek christelijke levenshouding. Waardering, eigenheid, respect, waardering, samenwerking, veiligheid, verdraagzaamheid en naastenliefde vinden we belangrijke waarden. Wij zien de school als een oefenplaats waar de leerlingen zich emotioneel, creatief en cognitief kunnen ontwikkelen en waar ze sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden kunnen verwerven. Om goed te kunnen ontwikkelen willen we dat ieder kind zich op school veilig voelt en dat ieder kind wordt gezien. Daarom besteden we veel aandacht aan het op een goede wijze met elkaar omgaan en leren we de kinderen respect te hebben voor de mening, visie en het geloof van anderen. We zien een sterke relatie tussen levensbeschouwelijke vorming, sociaal-emotionele ontwikkeling, actief burgerschap en sociale cohesie. Door de basiswaarden van een democratische rechtsstaat voor te leven, ontstaat een schoolcultuur die in overeenstemming is met de basiswaarden van onze samenleving en wordt een respectvolle, veilige leeromgeving geboden waarin leerlingen kennis verwerven en sociaal maatschappelijke competenties eigen maken. Kinderen leren bij ons op school samen te werken en te leven, te handelen vanuit de basiswaarden, hun eigen identiteit te ontwikkelen, hun mening te vormen en die van anderen te respecteren.

4.6 Bouwstenen van Burgerschap

Met onze missie, waarden en visie sluiten we aan bij de zeven SLO-bouwstenen van burgerschap voor funderend onderwijs. Iedere bouwsteen is te onderscheiden in de componenten: kennis en inzicht, vaardigheden en houding. Deze bouwstenen bevatten de kern van burgerschap en sluiten aan bij de wettelijke burgerschapsopdracht.

De zeven SLO-bouwstenen voor burgerschapsonderwijs zijn:

- **Bouwsteen 1: 'Vrijheid en Gelijkheid'** over de fundamentele rechten en vrijheden van de mens zoals vastgelegd in nationale en internationale wetten en verdragen (mensenrechten, kinderrechten, vrijheidsrechten).
- **Bouwsteen 2: 'Macht en Inspraak'** over de inrichting van ons staatsbestel en de instituties, procedures en mechanismen die macht reguleren en inspraak mogelijk maken.
- **Bouwsteen 3: 'Democratische cultuur'** over omgangsvormen die door democratie worden bevorderd en die haar ook mogelijk maken: vreedzaamheid, verdraagzaamheid, de bereidheid de ander te (h)erkennen als gelijkwaardige en op gelijke voet met hem, haar of hen te communiceren.
- **Bouwsteen 4: 'Identiteit'** over manieren waarop individuen en groepen zich (willen, kunnen) definiëren en in de publieke ruimte manifesteren.
- **Bouwsteen 5: 'Diversiteit'** over manieren om ervoor te zorgen dat ieder individu en elke groep gelijkwaardig kan deelnemen aan de samenleving.
- **Bouwsteen 6: 'Solidariteit'** over solidariteit en rechtvaardigheid en manieren om vorm te geven aan onze morele betrokkenheid op anderen.
- **Bouwsteen 7: 'Digitaal samenleven'** over de invloed van de digitalisering op burgerschap en over het bespreken van maatschappelijke kwesties rond burgerschap in de digitale (online) wereld.

De zeven SLO-bouwstenen zijn gebruikt voor het doelgericht en samenhangend inrichten van het burgerschapsonderwijs van St. Franciscus en daarmee het bevorderen van kennis en inzicht, vaardigheid en houding passend bij de basiswaarden van de democratische rechtsstaat. In het volgende hoofdstuk wordt inhoudelijk uitgewerkt hoe elk van deze bouwstenen wordt ingevuld voor het burgerschapsonderwijs van St. Franciscus.

5 Uitwerking bouwstenen

5.1 Introductie

In dit hoofdstuk worden de zeven SLO-bouwstenen besproken en wordt inhoudelijk uitgewerkt hoe elk van deze bouwstenen is ingevuld voor het burgerschapsonderwijs op St. Franciscus. Iedere paragraaf wordt afgesloten met een overzicht van leerdoelen onderverdeeld naar kennis en inzicht, vaardigheden en houdingen. Deze doelen zijn in bijlage I 'Uitwerking burgerschapsonderwijs SF' verder uitgewerkt voor de gecombineerde leerjaren 1/2, 3/4, 5/6 en 7/8.

5.2 Bouwsteen 1: Vrijheid en Gelijkheid

Bouwsteen 1 'Vrijheid en Gelijkheid': *over de fundamentele rechten en vrijheden van de mens zoals vastgelegd in nationale en internationale wetten en verdragen (mensenrechten, kinderrechten, vrijheidsrechten).*

Wij zien de school als een mini-samenleving waar kinderen ervaren dat er in de omgang tussen mensen regels en afspraken bestaan over hoe met elkaar en met spullen om te gaan. De school is een oefenplaats waar kinderen ervaren dat de leefomgeving van thuis en school van elkaar kan verschillen en waar zij inzicht ontwikkelen en een verband leggen met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.

Op St. Franciscus stimuleren wij de ontwikkeling van sociaal maatschappelijke competenties volgens het KiVa-programma en de aanvullende training Rots en Water.

Rots en Water richt zich op het bevorderen van een positieve ontwikkeling van sociale en emotionele competenties en het voorkomen en/of verminderen van problemen op het intrapersonlijke domein (hoe zien leerlingen zichzelf) en het interpersoonlijke domein (hoe gaan leerlingen met elkaar om).

Bron: Rots en Water instituut van Gaduka Institute

KiVa is een preventief, schoolbreed programma, gericht op het versterken van de sociale veiligheid en het tegengaan van pesten op basisscholen. Het programma zet in op positieve groepsvorming, zodat ieder kind met plezier naar school gaat. Met KiVa worden de sociale vaardigheden en de sociaal emotionele ontwikkeling van leerlingen gestimuleerd. Zo verbeteren de sociale veiligheid en het pedagogisch klimaat op school. Groepsproblemen, zoals pesten, worden met KiVa effectief voorkomen. Het programma zet inhoudelijk in op preventie maar bevat ook curatieve onderdelen waarmee problemen worden opgelost.

Bron: KiVa-programma, onderdeel van de faculteit Sociologie van Rijksuniversiteit Groningen.

De lessen van KiVa staan in alle klassen structureel een uur per week op het programma. Tijdens de KiVa lessen leren kinderen over omgangsregels, afspraken maken en leren zij zich verhouden tot elkaar. Ieder schooljaar wordt gestart met de gouden weken, waarin extra aandacht is voor 'een fijne klas' en vanuit gezamenlijke verantwoordelijkheid klassenregels worden vastgelegd. Omgangsregels en afspraken over een 'fijne klas' en school vragen constante aandacht, hier wordt actief bij stilgestaan tijdens KiVa, Rots en Water, kring- en groeps gesprekken, coöperatieve werkvormen en tijdens de zilveren weken halverwege het schooljaar.

Vanuit het KiVa-programma hebben we schoolbreed KiVa-regels opgesteld die betrekking hebben op het gewenste gedrag binnen en buiten de klas (in de school, op het schoolplein, tijdens de bewegingslessen, thuis, in de wijk, etc.). Hoe willen we dat we met elkaar omgaan en wat kunnen we doen als het misgaat? Onze KiVa-regels zijn:

1. We doen aardig tegen elkaar en behandelen anderen met respect,
2. We maken er samen een fijne groep van,
3. We willen dat pesten stopt,
4. We helpen gepeste kinderen,
5. We lossen pesten als groep op,
6. Bij ons op school hoort iedereen erbij,
7. We houden ons aan de gemaakte afspraken en we herinneren elkaar hieraan.

Op basis van deze KiVa-regels ontstaat een schoolcultuur dat aansluit bij de basiswaarden van een democratische rechtsstaat. Dit vraagt om sociaal maatschappelijke competenties van leerlingen. Tijdens de KiVa-lessen wordt dit daarom geoefend aan de hand van jaarlijks terugkomende thema's:

1. September - Ik ben ik en jij bent jij!
2. Oktober - Zegt een ander iets, zeg dan even niets!
3. November - Geef elkaar een compliment op een onverwacht moment!

4. December - Kan je het even niet alleen, dan zijn er anderen om je heen!
5. Januari - Luisteren naar elkaar maakt blij. Ik luister naar jou en jij luistert naar mij!
6. Februari - Lachen is fijn, uitlachen doet pijn!
7. Maart - Geef elkaar een compliment op een onverwacht moment!
8. April - Hand in hand is oké, slaan en schoppen daar doen we niet aan mee.
9. Mei - Ik ben ik en jij bent jij!
10. Juni - Zegt een ander iets, zeg dan even niets!
11. Juli - Luisteren naar elkaar maakt blij. Ik luister naar jou en jij luistert naar mij!

Wij zien de school als een oefenplaats, daarom wordt in de bovenbouw klassenregels en schoolregels in verband gebracht met gelijke rechten, grondrechten, mensenrechten en kinderrechten en wordt hen geleerd over de democratische rechtsstaat. Dit is een structureel onderdeel van het lesprogramma van KiVa, levensbeschouwelijke vorming (Trefwoord), wereldoriëntatievakken en SamSam. SamSam is een methode voor actief burgerschap, kinderen leren onder andere over (grond-, mensen- en kinder-) rechten, verschillende culturen, identiteit, duurzaamheid en techniek. Het komt ook aan bod in ons aanvullende lesaanbod in de bovenbouw. Denk hierbij aan: cultuur- en erfgoededucatie, bezoek kamp Westerbork, gastlessen over kinderrechten in de week van de kindermishandeling, gastlessen over armoede in de week van het geld en gastlessen over mensenrechten (bijvoorbeeld de gastles van een correspondent Midden-Oosten en Denkboek 4&5 mei). Tot slot beschikt de school over een schoolbibliotheek met een diversiteit aan boeken over thema's als grond-, mensen- en kinderrechten, pesten en vrijheid in Nederland en andere landen. Kring- en groepsgesprekken naar aanleiding van thema's uit deze boeken of naar aanleiding van het actualiteitenprogramma's (zoals: Jeugdjournaal, Klokhuis en de Dag Vandaag) stimuleren inzicht in rechten en plichten en verschillen tussen thuis, school, omgeving en de wereld.

Overzicht leerdoelen bouwsteen 1		Vrijheid en Gelijkheid
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houding
KiVa	1.1 t/m 1.12	1a t/m 1f, 1h, 1i, 1m, 1p t/m 1s, 1u
Gouden en zilveren weken	1.1 t/m 1.12	1a t/m 1f, 1h, 1i, 1m, 1p t/m 1s
Rots en Water	1.1, 1.3, 1.10 t/m 1.12	1a t/m 1f, 1h, 1i, 1m, 1p t/m 1s
Trefwoord	1.1 t/m 1.12	1c t/m 1f, 1h, 1i, 1m, 1q t/m 1s
Wereldoriëntatie	1.4 t/m 1.9	1c, 1d, 1e, 1i, 1m, 1r t/m 1s, 1u
SamSam	1.4 t/m 1.9	1c, 1d, 1e, 1i, 1m, 1r t/m 1s, 1u
Cultuur- en erfgoededucatie (bv. bezoek Kamp Westerbork)	1.4 t/m 1.9	1c, 1d, 1e, 1i, 1m, 1r t/m 1s, 1u
Gastlessen (bv. rechten, armoede)	1.4 t/m 1.9	1c, 1e, 1e, 1i, 1m, 1r t/m 1s, 1u
Aanbod schoolbibliotheek	1.4 t/m 1.9	1e, 1p, 1q
Kring- en groepsgesprekken	1.1 t/m 1.12	1a t/m 1f, 1h, 1i, 1m, 1p t/m 1s, 1u
Coöperatieve werkvormen	1.1, 1.3, 1.10 t/m 1.12	1a t/m 1f, 1h, 1i, 1m, 1p t/m 1s, 1u
Actualiteitenprogramma's (bv. Jeugdjournaal,)	1.4 t/m 1.9	1c, 1d, 1e, 1i, 1m, 1r t/m 1s, 1u

5.3 Bouwsteen 2: Macht en Inspraak

Bouwsteen 2 'Macht en Inspraak': over de inrichting van ons staatsbestel en de instituties, procedures en mechanismen die macht reguleren en inspraak mogelijk maken.

Op St. Franciscus maken de kinderen kennis met macht en gezag en op welke manier dit georganiseerd is in de

eigen klas, school, woonomgeving en in het land. Kinderen leren op school en tijdens de bewegingslessen het verschil tussen regels en afspraken, leren dat het niet naleven van regels en afspraken consequenties heeft en ervaren dat ze inspraak hebben in bepaalde besluitvormingsprocessen. Tot slot leren ze de macht-, gezagsverhoudingen en besluitvormingsprocessen op school en thuis in relatie te brengen tot politieke instituties en onze democratische rechtsstaat.

Wij zorgen voor een veilig en inclusief schoolklimaat en zien de school als een oefenplaats voor de democratische basiswaarden. Een plek waar leerlingen leren overleggen (polderen), discussiëren, debatteren en argumenteren. Macht en inspraak is verweven in ons (bewegings)onderwijs, maar komt specifiek naar voren in het programma KiVa en de aanpak van Stichting LeerKRACHT.

Op St. Franciscus werkt niet alleen het leerkrachtenteam volgens de aanpak van Stichting LeerKRACHT, maar zijn de instrumenten van Stichting LeerKRACHT ook terug te zien in de klas:

- **Verbeterbord:** vanuit het verbeterbord in de klas leren leerlingen vanuit concrete doelen en acties regie en verantwoordelijkheid te nemen over hun eigen leerproces, maar ook zicht te hebben op de ander en hulp aan te bieden of aan te nemen.
- **Leerlingarena (leerlingenraad):** de leerlingarena is een gespreksvorm waarbij leerlingen hun mening geven over onderwijsgerelateerde onderwerpen. Leerlingen oefenen met democratische besluitvorming, leren naar elkaar te luisteren, hun mening te vormen en constructief te uiten en oefenen hiermee invloed uit op hun omgeving. Op St. Franciscus oefenen alle leerlingen met de leerlingarena en wordt er vanaf groep 3 een leerlingarena op schoolniveau georganiseerd.
- **Leerlingfeedback:** leerkrachten vragen gedurende de dag tijdens lesactiviteiten feedback op hun (leerkracht)rol. Leerlingen leren zich uit te spreken, waardoor ze regie nemen over hun eigen leerproces en eigenaarschap van leerlingen wordt vergroot.

Tijdens SamSam, wereldoriëntatie- en taallessen leren kinderen in de bovenbouw over ons politiek (democratisch) stelsel en wat belangrijke aspecten zijn van een gezonde democratie. Daarnaast komt kennis over de democratie, macht en inspraak, jaarlijks aan de orde op (1) Prinsjesdag, (2) ter voorbereiding op de verkiezingen met een bezoek aan het stembureau op school en (3) brengt groep 8 een bezoek aan het raadhuis voor een les over democratie, waarbij leerlingen zelf een democratische rechtsstaat ontwerpen. Tot slot beschikt de schoolbibliotheek over boeken over bijvoorbeeld politiek, democratie, dictatuur, monarchie en politieke stromingen. Deze boeken worden samen met actualiteitenprogramma's (zoals: Jeugdjournaal, Klokhuys en de Dag Vandaag) gebruikt als kennisbron voor de verdieping van gesprekken over de democratie en macht en inspraak.

Overzicht leerdoelen bouwsteen 2		Macht en Inspraak
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houding
KiVa	1.13, 1.16, 1.22	1b t/m 1k, 1m, 1n, 1q t/m 1t, 1w
Stichting LeerKRACHT	1.13, 1.16, 1.22 t/m 1.24	1b t/m 1n, 1q t/m 1t, 1v, 1w
SamSam	1.13 t/m 1.22	1c t/m 1e, 1i t/m 1k, 1m, 1n, 1q t/m 1s
Wereldoriëntatie	1.13 t/m 1.22	1c t/m 1e, 1i t/m 1k, 1m, 1n, 1q t/m 1s
Taalmethode STAAL	1.13 t/m 1.17, 1.21 t/m 1.24	1c t/m 1e, 1i t/m 1k, 1m, 1n, 1q t/m 1s
Prinsjesdag	1.17, 1.18, 1.19, 1.22	1e, 1g, 1i, 1q t/m 1t, 1w
Verkiezingen	1.14, 1.16 t/m 1.24	1b t/m 1n, 1q t/m 1t, 1w
Bezoek raadhuis	1.13 t/m 1.24	1b t/m 1n, 1q t/m 1t, 1w
Aanbod schoolbibliotheek	1.13 t/m 1.22	1e, 1j, 1q, 1r
Actualiteitenprogramma's (bv. Jeugdjournaal)	1.13 t/m 1.22	1c t/m 1e, 1i t/m 1k, 1n, 1m, 1q t/m 1s
Kring- en groepsgesprekken	1.13 t/m 1.24	1b t/m 1k, 1m, 1n, 1q t/m 1t, 1v, 1w

5.4 Bouwsteen 3: Democratische cultuur

Bouwsteen 3 'Democratische cultuur': over omgangsvormen die door democratie worden bevorderd en die haar

ook mogelijk maken: vreedzaamheid, verdraagzaamheid, de bereidheid de ander te (h)erkennen als gelijkwaardige en op gelijke voet met hem, haar of hen te communiceren.

Op St. Franciscus leren kinderen hun eigen gevoelens en mening te herkennen en ontwikkelen ze hun eigen persoonlijkheid (persoonsvorming). Ze krijgen inzicht in de gevoelens en mening van andere kinderen en ontwikkelen hun relationele competenties (omgang met anderen). Tot slot leren ze hun mening te uiten en te onderbouwen en leren ze te luisteren naar de mening van anderen en deze te respecteren. Ze ontwikkelen een omgevingsbewustzijn (omgang met de leefomgeving).

Bij de kleuters wordt ieder schooljaar tijdens de gouden weken gestart met het thema 'wie ben ik', gericht op het de ontwikkeling van zelfbewustzijn en inzicht krijgen in de ander. In groep 1 en 2 krijgen de kinderen de 'logeer-beer' mee naar huis. Kinderen zorgen een weekend voor de knuffel en beschrijven aan de klas wat ze met de beer hebben gedaan en wat ze hier van vonden. In groep 2 presenteren de kinderen zichzelf aan de groep door middel van de 'wie ben ik tas', een tas die de leerlingen vullen met spullen die iets over hen vertelt. De kinderen leren interesse te tonen in de ander en vragen te stellen om de ander te begrijpen. Naast het ontwikkelen van een eigen persoonlijkheid is er op St. Franciscus, vanuit het KiVa-programma, aandacht voor de persoon als deel van de groep. In navolging hierop wordt er in alle klassen in de gouden weken gesproken over 'een fijne klas is...', worden regels en afspraken vastgelegd en worden de kinderen medeverantwoordelijk gemaakt voor het vreedzaam samen leren en werken in de klas. In kringgesprekken, denkgesprekken tijdens STAAL en tijdens presentatiemomenten (mini-podium, spreekbeurt, voorstellingen enz.) ontwikkelen kinderen sociaal maatschappelijke competenties, zoals zichzelf te uiten en interesse te tonen in een ander.

Wij zien de school als een mini-samenleving, waar kinderen oefenen met de democratische spelregels van Vrijheid, Gelijkheid, Macht en Inspraak. De basiswaarden van de democratische rechtstaat zijn verweven in onze onderwijs, maar komt zoals beschreven in paragraaf 5.2 en 5.3 specifiek aan de orde in het KiVa-programma en de aanpak van Stichting LeerKRACHT. Vanuit het KiVa-programma leren kinderen hun wensen, opvattingen en gevoelens te uiten, tonen zij interesse in de ander en leren zij de wensen, opvattingen en gevoelens van andere te herkennen en benoemen. Ze leren dat mensen anders kunnen denken en leren conflicten vreedzaam op te lossen. Vanuit de aanpak van Stichting LeerKRACHT leren kinderen zich uit te spreken over maatschappelijke thema's, hun mening te delen en onderbouwen en deel te nemen aan democratische besluitvormingsprocessen.

Overzicht leerdoelen bouwsteen 3		Democratische cultuur
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houding
Gouden en zilveren weken	1.25 t/m 1.33	1a t/m 1f, 1h t/m 1k, 1m, 1n, 1p t/m 1s, 1u, 1w, 1x
Presenteren (bv. 'wie ben ik tas')	1.25, 1.26, 1.29, 1.30	1c, 1d, 1r, 1s
KiVa	1.25 t/m 1.33	1a t/m 1f, 1h t/m 1k, 1m, 1n, 1p t/m 1s, 1u, 1w, 1x
Kring- en groepsgesprekken	1.25 t/m 1.33	1a t/m 1k, 1m t/m 1o, 1q t/m 1u, 1w, 1x
Stichting LeerKRACHT	1.25 t/m 1.30, 1.32, 1.33	1c t/m 1g, 1i t/m 1o 1q t/m 1t, 1v t/m 1x
Taalmethode STAAL	1.25 t/m 1.30, 1.32, 1.33	1c t/m 1g, 1i t/m 1o, 1q t/m 1t, 1v t/m 1x

5.5 Bouwsteen 4: Identiteit

Bouwsteen 4 'Identiteit': over manieren waarop individuen en groepen zich (willen, kunnen) definiëren en in de publieke ruimte manifesteren.

Op St. Franciscus leren de kinderen eigen grenzen te benoemen, herkennen en bewaken. Leren kinderen zichzelf, hun mening, overtuigingen en wensen te onderbouwen en ontwikkelen zij hun eigen identiteit in relatie tot de gebruiken en tradities van thuis, school en de samenleving. Ter bevordering van de persoonsontwikkeling stimuleren wij kinderen elkaars identiteit te leren kennen door het gesprek hierover aan te gaan en te reflecteren op de invloed van de omgeving (peergroepen, sociale media) op de eigen identiteit. Onder identiteit verstaan wij de culturele, religieuze en seksuele identiteit.

Vanuit onze katholieke oorsprong besteden wij aandacht aan de christelijke normen en waarden. Een veilige schoolomgeving, waar ieder kind gezien wordt is een voorwaarde voor de ontwikkeling. Daarom besteden we veel aandacht aan het op een goede wijze met elkaar omgaan en leren we de kinderen respect te hebben voor de mening, visie en het geloof van anderen. Middels de levensbeschouwelijke methode Trefwoord vertellen wij verhalen

en hebben wij gesprekken over christelijke en andere levensbeschouwelijke tradities in relatie tot de democratische samenleving en eigen identiteit. De verhalen en thema's van Trefwoord sluiten aan bij de leefwereld van kinderen en richten zich op drie domeinen:

1. **Bronnen en tradities:** levensbeschouwelijke verhalen die aansluiten bij het thema. De verhalen zijn voornamelijk uit de Bijbel (Joods-Christelijk), maar ook andere levensbeschouwelijke tradities komen aan bod, zoals de Islam, het Hindoeïsme en het Boeddhisme.
2. **Kind en Samenleving:** gesprekvragen en dilemma's die aansluiten bij de leefwereld van kinderen, de actualiteit en rol in de samenleving. De gesprekken zijn gericht op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in relatie tot deelname aan onze democratische rechtsstaat.
3. **Feesten en vieringen:** voorbereiding op en kennis over de christelijke vieringen en achtergrond over vieringen uit andere geloven en religies.

De lessen Trefwoord komen structureel, wekelijks een half uur, aan bod. Daarnaast volgt St. Franciscus de christelijke kalender en nemen wij deel aan de katholieke vieringen, zoals de St. Franciscusviering, Sint Maarten, advent, Kerst, carnaval, de vastentijd en Pasen. In deze vieringen komen waarden als verbondenheid, sociale betrokkenheid, solidariteit en gemeenschapszin sterk naar voren.

St. Franciscus is een open katholieke basisschool waar kinderen met een andere culturele of religieuze achtergrond van harte welkom zijn. Wij vinden het daarom belangrijk om naast aandacht voor de katholieke traditie en christelijke identiteit ook aandacht te hebben voor andere culturen en geloven. De levensbeschouwelijke methode Trefwoord besteedt hier aandacht aan en stimuleert het kring- of groepsgesprek over andere gebruiken en tradities.

Daarnaast vinden wij het van belang dat kinderen in de bovenbouw leren over de vijf wereldgodsdiensten en hier actief mee kennismaken. In de wereldoriëntatielessen en middels de lessen van SamSam leren kinderen over tradities en rituelen van andere culturen en geloven in relatie tot thuis, school en de Nederlandse samenleving. Om het geleerde meer te laten leven en ter bevordering van houding en vaardigheden brengen groep 7 en 8 een bezoek aan de schoolkerk (een interactieve tentoonstelling over de vijf wereldgodsdiensten), verschillende gebedshuizen (zoals: de katholieke kerk, synagoge, moskee en klooster) en een bezoek aan kamp Westerbork. Door de lessen op school en het aanvullend aanbod cultuur- en erfgoededucatie leren kinderen te kijken naar het verleden en hun omgeving en de invloed daarvan op hun eigen identiteit.

Daarnaast gaan wij het gesprek met kinderen aan over seksuele identiteit en de invloed van peergroepen en sociale media op hun eigen identiteit. Vanuit de school als veilige en vertrouwde omgeving is er altijd ruimte voor een gesprek, maar in de week van de Lentekriebels besteden wij hier ieder jaar extra aandacht aan, middels de methode 'Kriebels in je buik'. Deze week krijgen alle kinderen van groep 1 t/m 8, aangepast aan de leeftijd van het kind, lessen over weerbaarheid, relaties, seksualiteit. Middels de methode Kriebels in je Buik en het KiVa-programma leren kinderen hun eigen grenzen (emotioneel en fysiek) te herkennen, benoemen en bewaken. Zij leren op te komen voor hun wensen, opvattingen en geïnteresseerd te zijn in die van een ander. Het onderwijsaanbod en de boeken in de schoolbibliotheek (godsdiensten, religies, gebruiken, tradities, seksualiteit, gender, ect.) laat kinderen kennismaken met verschillen in culturele, religieuze en seksuele identiteit en stimuleert de eigen persoonsvorming en identiteit van kinderen. De identiteitsvorming van kinderen komt verder aan bod tijdens kring- en groepsgesprekken naar aanleiding van actualiteitenprogramma's, zoals Jeugdjournaal en Klokhuis, de aanpak van Stichting LeerKRACHT, de lessen mediawijsheid en bij presentatievormen, zoals spreekbeurten en voorstellingen.

Overzicht leerdoelen bouwsteen 4		Identiteit
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houding
Trefwoord	2.3, 2.7, 2.12, 2.13, 2.14	2m
Katholieke vieringen	2.7, 2.12, 2.13	2m
Bezoek gebedshuizen	2.7, 2.12, 2.13	2m
SamSam	2.7, 2.12, 2.13	2m
Wereldoriëntatie	2.3, 2.7, 2.12, 2.13	2m
Cultuur- en erfgoededucatie (bv. bezoek Kamp Westerbork)	2.7, 2.12, 2.13, 2.14	2m
Methode 'Kriebels in je buik'	2.8, 2.15	2b
KiVa	2.1, 2.2, 2.4, 2.5, 2.6, 2.8, 2.9, 2.11, 2.14, 2.15	2a, 2b, 2c, 2d, 2f, 2n, 2o, 2s
Aanbod schoolbibliotheek	2.3, 2.7, 2.12	2m
Kring- en groepsgesprekken	2.1 t/m 2.15	2a, 2b, 2c, 2d, 2e, 2f, 2n, 2o, 2s
Actualiteitenprogramma's (bv. Jeugdjournaal)	2.7, 2.12, 2.13, 2.14, 2.15	2m
Stichting LeerKRACHT	2.11	2e, 2f
Lessen Mediawijsheid	2.14, 2.15	
Presenteren (bv. 'Wie ben ik tas')	2.2, 2.4, 2.6	2a, 2c

5.6 Bouwsteen 5: Diversiteit

Bouwsteen 5 'Diversiteit': over manieren om ervoor te zorgen dat ieder individu en elke groep gelijkwaardig kan deelnemen aan de samenleving.

Op St. Franciscus leren kinderen zich als uniek persoon te ontwikkelen en kernmerken van hun identiteit te herkennen en benoemen. Daarnaast gaan kinderen het gesprek aan over elkaars identiteit en krijgen zij inzicht in de fysieke, emotionele, seksuele verschillen en overeenkomsten en herkennen zij verschillen en overeenkomsten in gezinssituaties en thuisculturen. Kinderen ervaren dat zij van elkaar verschillen in uiterlijk, gender, interesses, geloofsopvatting, religie en cultuur en leren hun grenzen aan te geven, zich te verplaatsen in de ander en zich aan elkaar te spiegelen.

Wat betreft de culturele en religieuze achtergrond is de diversiteit in de ouder- en leerlingpopulatie van St. Franciscus niet groot. In navolging hiervan vinden wij het daarom extra belangrijk het gesprek over de overeenkomsten en verschillen tussen kinderen op school te stimuleren. We hebben daarnaast een diverse collectie prentenboeken, lees- en informatieboeken in onze schoolbibliotheek (zoals: wereldgodsdiensten, culturen en seksuele identiteit). Boeken en verhalen waar kinderen zich mee kunnen identificeren en waardoor zij kennismaken met andere culturen, religies en seksuele voorkeuren. Deze boeken worden in de klas gebruikt als uitgangspunt voor gesprekken over identiteit en diversiteit. Daarnaast ontwikkelen kinderen tijdens de taal-, wereldoriëntatie-, levensbeschouwelijke en SamSam-lessen kennis en inzicht in diversiteit, verschillen in de samenleving en wereldwijd.

Basisschool St. Franciscus staat in een wijk waar de mate van diversiteit hoog is. Ter bevordering van houding en vaardigheden met betrekking tot diversiteit, laten wij kinderen daarom kennis maken met de diversiteit in de omgeving van de school. Dit komt terug in ons aanbod voor cultuur- en erfgoededucatie, zoals een bezoek aan culturele instellingen, een bezoek aan verschillende gebedshuizen in de wijk en stad (moskee en synagoge), maar ook door de samenwerking tussen kinderen in de wijk te stimuleren, participatie in naschoolse activiteiten (sport, clubs en verenigingen) en deelname aan Onze Wereldkrant. Onze Wereldkrant is de kinderkrant van Mooie Wijken (Korreweg en de Hoogte), een krant gemaakt voor en door kinderen uit de wijk. Bij de ontwikkeling van deze krant leren kinderen

uit de wijk elkaar kennen en werken zij actief samen aan het tot stand komen van Onze Wereldkrant. Interviewen zij mensen uit de wijk en schrijven zij over diverse thema's die in de wijk en bij de kinderen spelen.

Daarnaast wordt er op St. Franciscus actief aandacht besteed aan gender-, seksuele diversiteit en de invloed van groepsgedrag en (sociale) media hierop. Wij hebben een schoolklimaat waar kinderen zich veilig, vertrouwd voelen, zichzelf durven te zijn en hun interesses en seksuele voorkeuren durven uitspreken. Naar aanleiding van actualiteitenprogramma's en tijdens de week van de Lentekriebels, Paarse Vrijdag en de lessen van het KiVa-programma wordt hier structureel aandacht aan besteed. Daarentegen is het bovenal verweven in ons schoolklimaat waar niet alleen kinderen, maar ook ouders en teamleden zich veilig voelen en zich durven uitspreken op het gebied van gender- en seksuele diversiteit.

Overzicht leerdoelen bouwsteen 5		Diversiteit
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houding
Kring- en groepsgesprekken	2.16 t/m 2.29	2b t/m 2d, 2g t/m 2k, 2m, 2p, 2r, 2t, 2u
Aanbod schoolbibliotheek	2.18 t/m 2.20, 2.23, 2.28	2m, 2p
Taalmethode STAAL	2.20, 2.21, 2.28	2j
Wereldoriëntatie	2.20, 2.23, 2.28	2j, 2k, 2m, 2p
Trefwoord	2.20, 2.23, 2.28	2j, 2k, 2m, 2p
SamSam	2.20, 2.23, 2.28	2j, 2k, 2m, 2o
Cultuur- en erfgoededucatie (bv. gebedshuizen)	2.20, 2.23, 2.28	2m, 2p
Participatie wijkactiviteiten (bv. Kinderkrant)	2.18, 2.20, 2.28	2b, 2g, 2m, 2p, 2u
Methode 'Kriebels in je buik'	2.16 t/m 2.19, 2.24, 2.25, 2.28	2b
Paarse Vrijdag	2.19, 2.24, 2.28	2b
KiVa	2.16 t/m 2.22, 2.26 t/m 2.29	2b t/m 2d, 2g t/m 2j, 2p, 2r, 2t, 2u
Week van de Mediawijsheid	2.29	2c
Actualiteitenprogramma's (bv. Jeugdjournaal)	2.20, 2.23, 2.28	2j, 2k, 2m, 2p

5.7 Bouwsteen 6: Solidariteit

Bouwsteen 6 'Solidariteit': over solidariteit en rechtvaardigheid en manieren om vorm te geven aan onze morele betrokkenheid op anderen.

St. Franciscus is een kleine katholieke basisschool. Verbondenheid, sociale betrokkenheid, solidariteit, rechtvaardigheid, naastenliefde en gemeenschapszin zijn belangrijke waarden in de katholieke traditie en zijn terug te voeren op het algemeen christelijk beginsel van naastenliefde. Deze waarden komen naar voren in Trefwoord en onze deelname aan de katholieke feesten en vieringen, maar ook in zorg dragen voor elkaar en de omgeving.

Op St. Franciscus leren kinderen vanuit identiteit en diversiteit overeenkomsten en verschillen herkennen tussen kinderen en volwassenen en ervaren ze hoe het is om deel uit te maken van een groep. Vanuit het KiVa-programma richten wij ons, vanuit de groep als geheel, op positieve groepsvorming (in- en uitsluiting) en worden sociale vaardigheden en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen gestimuleerd. In ons aanbod (bewegings)onderwijs leren wij leren kinderen het verschil tussen eerlijk en oneerlijk, goed en slecht, rechtvaardig en onrechtvaardig. Met als doel elkaar te respecteren en samen te spelen, werken en leven vanuit een gevoel voor solidariteit. In de aanpak van Stichting LeerKRACHT leren kinderen op te komen voor hun eigen belangen en die van de groep en thema's rondom solidariteit in de school en de omgeving aan te kaarten.

Vanuit onze katholieke oorsprong vinden wij het van belang gezamenlijk zorg te dragen voor onze leerlingen, het team, de ouders, hun familie en de wereld om ons heen. We leren de kinderen zich in te zetten voor de medemens, dichtbij en ver weg, zonder dat daar direct een tegenprestatie tegenover staat. Dit komt terug in de jaarlijkse Vastenactie, waarbij wij met de gehele school geld inzamelen voor een goed doel. Dit doen we in samenwerking met de organisatie Vastenactie. Het katholiek sociaal denken vormt hiervoor de inspiratiebron: ieder mens telt.

De Vastenactie heeft als uitgangspunten: *'Wie deelt met anderen, wordt daar uiteindelijk ook zelf rijker van'* en *'Samen maken we er meer van!'*. De Vastenactie loopt gedurende de Vastentijd, in de periode van Aswoensdag tot Pasen. Naast de Vastenactie doet de bovenbouw van St. Franciscus mee aan de Nationale Kinderpostzegelactie, Nationale Ouderendag en Week van het geld. Tijdens de week van de Kinderpostzegelactie zetten de kinderen uit groep 7 zich in voor de verkoop van kinderpostzegels en andere producten, zodat andere kinderen het beter krijgen. Op de Nationale Ouderendag brengt groep 5 een bezoek aan het ouderen- verzorgingstehuis ZINN, gaan zij in gesprek met ouderen en helpen zij daar tijdens het theemoment. Tijdens de Week van het geld krijgen de kinderen in de bovenbouw lessen over armoede, omgaan met geld en delen zij supermarkt-cadeaukaarten van de Riki stichting uit aan gezinnen met een laag besteedbaar inkomen.

Behalve zorg voor elkaar, dragen we vanuit onze verbondenheid met de heilige St. Franciscus ook zorg voor de natuur en het milieu. Dit doen we onder andere door de lessen Natuur Duurzame Educatie voor groep 1 t/m 8 in de klas en op de schooltuin (zoals lessen over seizoenen, plant en dier, amfibieën, vogels, leven in de sloot, insecten, paddenstoelen en een plantenspeurtocht, ect.). Daarnaast zetten we in op energie en duurzaamheid en dragen we zorg voor de leefbaarheid van de omgeving. Dit komt terug op de Nationale Kraanwaterdag en Nationale Warme Truiendag en in de bovenbouw in lessen over energie en duurzaamheid vanuit de lessen wereldoriëntatie en SamSam. Verder wordt in de bovenbouw een bezoek gebracht aan een duurzaam energiebedrijf, deelgenomen aan het project verticaal moestuinieren en het project Energy Challenge. Tijdens het project Energy Challenge worden kinderen uitgedaagd op eigen wijze vanuit energie, duurzaamheid en techniek campagne te voeren voor energiebesparing en duurzaamheid op school.

Overzicht leerdoelen bouwsteen 6		Solidariteit
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houding
Katholieke vieringen	2.40	2m, 2p, 2q
Trefwoord	2.32, 2.33	2j, 2m, 2p
KiVa	2.30 t/m 2.39	2d, 2f t/m 2j, 2o, 2r
Gouden en zilveren weken	2.30 t/m 2.32, 2.35 t/m 2.37	2d, 2f, 2h, 2i
Rots en Water	2.31 t/m 2.37	2d, 2f t/m 2i, 2r
Bewegingsonderwijs	2.31, 2.32, 2.35 t/m 2.37	2g, 2h, 2i
Kring- en groepsgesprekken	2.30 t/m 2.41	2d, 2f t/m 2j, 2k, 2m, 2o, 2p, 2q, 2r
Stichting LeerKRACHT	2.36	2k
Vastenactie	2.38, 2.40, 2.41	2j, 2l, 2m, 2p, 2q
Nationale Kinderpostzegelactie	2.38, 2.40, 2.41	2j, 2l, 2q
Nationale Ouderenweek	2.38, 2.40, 2.41	2j, 2l, 2q
Week van het Geld	2.40, 2.41	2j, 2l
Lessen Natuur Duurzame Educatie	2.40, 2.41	2l
Nationale Kraanwaterdag	2.40, 2.41	2l
Nationale Warme Truiendag	2.40, 2.41	2l
Wereldoriëntatie	2.39	2j, 2m, 2p
SamSam	2.39	2j, 2m, 2p
Bezoek duurzaam energiebedrijf	2.40, 2.41	2l
Project verticaal moestuinieren	2.40, 2.41	2l
Energy Challenge	2.40, 2.41	2j, 2l

5.8 Bouwsteen 7: Digitaal samenleven

Bouwsteen 7 'Digitaal samenleven': over de invloed van de digitalisering op burgerschap en over het bespreken van maatschappelijke kwesties rond burgerschap in de digitale (online) wereld.

Onze leerlingen maken niet alleen deel uit van onze maatschappij, maar ook van onze digitale maatschappij. Dit vraagt om kennis en vaardigheden voor digitaal samenleven, waarbij leerlingen bewust en verantwoord met sociale media leren omgaan. Ook bij het gebruik van internet, mobiele telefoon en andere media dienen zij een goede, verantwoordelijke burger te zijn.

In de onderbouw van St. Franciscus beginnen kinderen verschillende mediabronnen te gebruiken en ontdekken ze dat deze niet voor iedereen even toegankelijk zijn. Al spelenderwijs, tijdens (rollen)spel in hoeken en in kring- en groepsactiviteiten, wordt mediagebruik spontaan en onder begeleiding van de leerkracht ingezet om te communiceren en voor het zoeken en/of ontvangen van informatie. Kinderen leren de kansen en bedreigingen van verschillende mediavormen en verschillende mediaboodschappen herkennen.

In de bovenbouw van de school krijgen kinderen meer inzicht in het eigen mediagebruik en ontwikkelen ze een kritische houding ten opzichte van bronnen en informatie. In navolging daarvan werken de kinderen vanaf groep 5 een deel van de onderwijstijd op een chromebook en voeren we het gesprek over de invloed van media op beeldvorming, waarheidsvinding en identiteit. Wij maken de kinderen wegwijs op het internet, leren de kinderen informatievaardigheden, leren hen om te gaan met nepnieuws en de stortvloed aan meningen/boodschappen die je aantreft op het internet en in diverse sociale media. Kinderen leren gevaren van mediagebruik te herkennen voor

zichzelf en voor anderen en daarnaar te handelen: bepaalde media-uitingen te vermijden of bij twijfel een volwassene in te schakelen. Het herkennen van (media)boodschappen komt onder andere terug in de methode Estafette.

Het gebruik van de mobiele telefoon is niet toegestaan op St. Franciscus, maar wij zijn ons ervan bewust dat kinderen steeds jonger de beschikking hebben over een mobiele telefoon en daarmee ook meer bloot staan aan de gevaren van sociale media. In onder andere de taallessen, KiVa-lessen en lessen Kriebels in je Buik wordt bewust aandacht besteed aan mediawijsheid, gedragsnormen van de digitale samenleving en de gevaren die dat met zich meebrengt. Wij leren kinderen ook kansen van de digitale samenleving te zien en stimuleren een kritische houding ten opzichte van digitale mogelijkheden ten behoeve van hun eigen identiteit en persoonsvorming.

In onze schoolbibliotheek hebben wij een collectie boeken over bijvoorbeeld (sociale) media, online veiligheid, nepnieuws en influencers. Deze boeken geven kinderen kennis en inzicht in digitaal samenleven en laat hen kennismaken met de mogelijkheden en gevaren hiervan. In de bovenbouw van de school wordt tot slot jaarlijks deelgenomen aan de Week van de Mediawijsheid. In deze week staan lessen over (sociaal) media gebruik, digitaal communiceren, discussiëren en digitale veiligheid centraal. De groepen 7 en 8 doen in deze week mee aan de Media Masters-Game en groep 5 neemt deel aan een escape room van het Forum Groningen over mediawijsheid en digitaal samenleven.

Overzicht leerdoelen bouwsteen 7		Digitaal samenleven
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houding
Kennismaken en gebruik ICT en mediabronnen	3.1, 3.2, 3.9	3g t/m 3k
Kring- en groepsgesprekken	3.1 t/m 3.10	3g t/m 3k
Rollenspelen, spel in hoeken	3.1, 3.2	3g
Werken op een chromebook	3.1, 3.2	3g t/m 3k
Taalmethode STAAL	3.1	3i, 3k
KiVa	3.4, 3.5	3g, 3i t/m 3k
Methode 'Kriebels in je Buik'	3.10	3i t/m 3k
Mediawijsheid	3.1 t/m 3.10	3g t/m 3k
Aanbod schoolbibliotheek	3.1	3g, 3h, sj, 3k
Methode Estafette	3.1	3g, 3h, sk

6 Ons Burgerschapsonderwijs

6.1 Introductie

In dit hoofdstuk wordt het geïntegreerde burgerschapsonderwijs van St. Franciscus beschreven. Er wordt ingegaan op de geïntegreerde aanpak, het schoolklimaat van de school als oefenplaats en de leerdoelen voor het burgerschapsonderwijs onderverdeeld naar kennis en inzicht, vaardigheden en houdingen.

6.2 Geïntegreerd Burgerschapsonderwijs

Wij beschouwen burgerschap als een belangrijk en wezenlijk onderdeel van ons onderwijsprogramma en zien een sterke relatie tussen levensbeschouwelijke vorming, sociaal-emotionele ontwikkeling, actief burgerschap en sociale cohesie. Door basiswaarden van de democratische rechtsstaat voor te leven, ontstaat een schoolcultuur waar kinderen binnen een respectvolle, veilige leeromgeving burgerschapsvaardigheden oefenen en eigen maken. Kinderen ontwikkelen bij ons op school sociaal maatschappelijke competenties en leren vanuit de basiswaarden van de democratische rechtsstaat samen te werken en te leven, hun eigen identiteit te ontwikkelen, hun mening te vormen en die van anderen te respecteren.

Burgerschapsvorming is verweven in ons onderwijs, we hebben een pedagogisch klimaat dat past bij de leerdoelen van burgerschap en besteden in verschillende vakken aandacht aan de kennis en inzicht-, vaardigheid- en houdingdoelen van burgerschap. Daarnaast komt burgerschapsonderwijs terug in onze aanvullende projecten en activiteiten in de omgeving van de school.

In hoofdstuk 5 is inhoudelijk uitgewerkt hoe elk van de zeven SLO-bouwstenen is ingevuld en geïntegreerd in het burgerschapsonderwijs van St. Franciscus. Hieronder worden voor een aantal - voor burgerschap relevante - onderdelen van het onderwijs van St. Franciscus aangegeven aan welke SLO-bouwstenen structureel aandacht wordt besteed.

- **KiVa-programma:** gericht op positieve groepsvorming en stimuleren van sociale vaardigheden en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen, gezien vanuit de groep als geheel.

[Vrijheid&Gelijkheid, Democratische Cultuur, Identiteit, Diversiteit, Solidariteit, digitaal samenleven]

- **Stichting LeerKRACHT:** leerlingen betrekken bij basiswaarden en burgerschapsvaardigheden oefenen, middels het verbeterbord in de klas, leerlingarena en leerlingfeedback.

[Macht&Inspraak, Democratische Cultuur, Identiteit, Solidariteit]

- **Levensbeschouwelijke methode Trefwoord:** verhalen en gesprekken over christelijke en andere levensbeschouwelijke tradities in relatie tot de democratische samenleving en eigen identiteit.

[Vrijheid&Gelijkheid, Democratische cultuur, Identiteit, Diversiteit, Solidariteit]

- **Katholieke vieringen:** in de katholieke vieringen komt verbondenheid, sociale betrokkenheid, solidariteit en gemeenschapszin sterk naar voren.

[Identiteit, Diversiteit, Solidariteit]

- **Gastlessen katholieke vieringen:** gastlessen in de St. Franciscuskerk of op school van pastoor Jellema ter bevordering van kennis van katholieke vieringen en tradities.

[Identiteit, Solidariteit, Diversiteit]

- **Wereldoriëntatie en SamSam:** naast kennis en vaardigheden ontwikkelen kinderen ook inzicht en houding, die passen bij geografisch denken en de vorming van mondige en verantwoordelijke burgers.

[Vrijheid&Gelijkheid, Macht&Inspraak, Democratische Cultuur, Identiteit, Diversiteit, Digitaal Samenleven]

- **Taalmethode STAAL:** vanuit uiteenlopende maatschappelijke thema's leren kinderen denk-gesprekken met elkaar te voeren, hun eigen mening onder woorden te brengen en te onderbouwen en de mening van anderen te respecteren.

[Macht&Inspraak, Democratische cultuur, Diversiteit, Digitaal Samenleven]

- **Methode Kriebels in je Buik:** seksuele en relationele vorming, gericht op weerbaarheid, relaties en gender en seksualiteit.

[Identiteit, Diversiteit, Digitaal Samenleven]

- **Cultuurmenu:** een programma van activiteiten waarin alle kinderen van groep 1 tot en met groep 8 kennismaken met professionele kunsten en de culturele en erfgoed instellingen in de stad.

[Vrijheid&Gelijkheid, Identiteit, Diversiteit]

- **Natuur Duurzame Educatie (NDE Groningen):** ervaringsgericht- en prikkelend natuuronderwijs. Op de schooltuin doen leerlingen van groep 1 t/m 8 waardevolle natuurervaringen op. Zo leren zij hoe zij bij kunnen dragen aan een duurzame wereld.

[Identiteit, Solidariteit]

Naast de structurele, methodische aanpak burgerschap heeft St. Franciscus een aanvullend aanbod ter bevordering Burgerschap, zoals gesprekken naar aanleiding van boeken uit de schoolbibliotheek of actualiteitenprogramma's, zoals Jeugdjournaal, Klokhuis en De dag Vandaag. Daarnaast neemt onze school deel aan Onze Wereldkrant, de Vastenactie, Prinsjesdag en nationale projectdagen en -weken, zoals: de Nationale Kinderpostzegelactie, de Kraanwaterdag, de Warme Truiendag, Paarse Vrijdag, de Week van het Geld, de Week tegen Kindermishandeling, de Week van de Mediawijsheid. Verder brengen klassen in de bovenbouw een bezoek aan verzorgingstehuis ZINN, het Raadhuis (interactieve les democratische rechtsstaat) en het stemlokaal op school. Tot slot zijn er aanvullende activiteiten, zoals het project verticaal moestuinieren, de Energy Challenge, gastlessen mensenrechten (correspondent Midden-Oosten, Denkboek 4&5mei) en (naschoolse) activiteiten in samenwerking met de wijk.

6.3 Ons schoolklimaat - de school als oefenplaats

Het Onderzoekskader van de Inspectie van het Onderwijs beschrijft in de standaard Schoolklimaat (VS2) de eisen met betrekking tot het schoolklimaat. Het schoolklimaat moet bijdragen aan het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties. De omschrijving van de basiskwaliteit zegt: de school bereidt de leerlingen voor op het leven in de maatschappij. Zij creëert daarvoor een oefenplaats voor de ondersteuning van de sociale en maatschappelijke competenties. In de school doen de leerlingen ervaring op met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en de pluriforme samenleving.

Ons schoolklimaat is open en veilig, met oog voor diversiteit. Wij waarderen verschillen en er is ruimte voor verschillende meningen. We gaan respectvol om met mensen die anders denken en/of anders doen. Ons schoolklimaat is veilig en open genoeg om je opvattingen kenbaar te maken, te zijn wie je bent of wie je wil zijn. We leren onze kinderen om respect te hebben voor meningen die afwijken van de eigen mening, we leren ze zelf een mening te hebben, en daarvoor te staan. Om dit alles te realiseren hanteren we bij ons op school gedragsregels passend bij de basiswaarden van de democratische rechtsstaat. We besteden tijd aan het (in)oefenen van de gedragsregels en kinderen worden begeleid bij het zo mogelijk zelf oplossen van problemen en conflicten. De medewerkers vertonen voorbeeldgedrag passend bij de basiswaarden. In hun gedrag, hun houding en hun vaardigheden maken zij de visie van de school op burgerschap zichtbaar. Ze laten aan de kinderen zien hoe het hoort.

Onze school is daarnaast een oefenplaats waar kinderen sociale en maatschappelijke competenties en burgerschapsvaardigheden kunnen oefenen. Dit gebeurt dagelijks tijdens onder andere de dagelijkse (kring) gesprekken, levensbeschouwelijke, wereldoriënterende en sociaal-emotionele lessen. Vanaf groep 1 en 2 maken de kinderen in de klas kennis met de leerlingarena, een gespreksvorm waar onderwijsgerelateerde onderwerpen worden besproken. Vanaf groep 3 is er een leerlingarena op schoolniveau, deze bestaat uit zes kinderen (één uit de groepen 3 t/m 8). De leerlingarena op schoolniveau wordt voorgezeten door een leerling ondersteunt door de werkgroep Burgerschap. Kinderen oefenen met democratische besluitvorming, leren naar elkaar te luisteren, hun mening te vormen en constructief te uiten en oefenen hiermee invloed uit op hun omgeving.

6.4 De leerdoelen voor ons Burgerschapsonderwijs

In hoofdstuk 4 is aangegeven dat St. Franciscus heeft gekozen voor de zeven SLO-bouwstenen voor het vormgeven van het burgerschapsonderwijs om op deze manier te zorgen voor het doelgericht en samenhangend bevorderen van actief burgerschap en sociale cohesie. De SLO-bouwstenen zijn onderverdeeld in drie kernen: (1) de kern Democratie, bestaande drie bouwstenen, (2) de kern Diversiteit, bestaande uit drie bouwstenen en (3) een aparte bouwsteen Digitaal Samenleven.

Kern democratie

- Bouwsteen 1: Vrijheid en gelijkheid
- Bouwsteen 2: Macht en inspraak
- Bouwsteen 3: Democratische cultuur

Kern diversiteit

- Bouwsteen 4: Identiteit
- Bouwsteen 5: Diversiteit
- Bouwsteen 6: Solidariteit

Digitaal samenleven

- Bouwsteen 7: Digitaal samenleven

St. Franciscus heeft leerdoelen voor het burgerschapsonderwijs opgesteld, zowel ten aanzien van kennis en inzicht, vaardigheden als houdingen. Voor elk van de zeven SLO-bouwstenen zijn kennis en inzicht leerdoelen uitgewerkt. Daarnaast zijn de vaardigheden en houdingen per kern uitgewerkt, omdat er veel overlap is tussen de vaardigheid en houdingdoelen van de bouwstenen binnen een kern. Tot slot is per kern het aanbod van onderwijsactiviteiten beschreven. Voor de doelen en het onderwijsaanbod is onderscheid gemaakt in doelen en aanbod voor groep 1-2, groep 3-4, groep 5-6 en groep 7-8. Bijlage I "Uitwerking burgerschapsonderwijs SF" geeft een overzichtstabel van de leerdoelen onderverdeeld naar kennis en inzicht, vaardigheden en onderwijsactiviteiten per eerder beschreven niveaugroepen.

7 Kwaliteitscultuur

7.1 Cultuur en structuur

Onze school heeft een visie, missie en aanpak voor goed burgerschapsonderwijs vastgesteld, zoals beschreven in hoofdstuk 1 t/m 5. Vanzelfsprekend is het noodzakelijk dat de leraren de doelen realiseren. Dat gaat niet vanzelf. Daarom hebben wij een kwaliteitscultuur en –structuur ingericht die ondersteunend is aan het burgerschapsonderwijs.

De schoolleiding zorgt ervoor, dat de visie en de doelen bekend zijn en dat de leraren gestalte kunnen geven aan de doelen. Daartoe organiseert de schoolleiding interne en externe scholing (professionalisering). In navolging hiervan hebben alle leerkrachten van St. Franciscus de start- en basistraining KiVa gevolgd en zijn alle leerkrachten KiVa-gecertificeerd. Daarnaast heeft de school het tweejarig start- en vervolgtraject van Stichting LeerKRACHT gevolgd en hebben zij onder begeleiding van de leerKRACHT Academie de vier instrumenten van Stichting LeerKRACHT eigen gemaakt. Onze school heeft een KiVa-coördinator, die samen met de identiteitscoördinator, cultuurcoördinator, ICT en digitaal coördinator, coördinator Natuur Duurzame Educatie, intern begeleider en schoolleider de werkgroep Burgerschap vormt. Onder leiding van de werkgroep Burgerschap werkt het team planmatig samen om op een correcte wijze vorm te geven aan burgerschapsonderwijs. Waar nodig en mogelijk betrekken wij externe deskundigen, ouders en/of leerlingen bij onze gezamenlijke leer- en verbeteractiviteiten.

Wij voelen ons als gehele team verantwoordelijk voor goed burgerschapsonderwijs en daarom is burgerschapsonderwijs een vast onderdeel van gesprek tijdens teamvergaderingen, studiedagen, bouwoverleggen, groeps- en leerlingbesprekingen, professionele dialogen, groepsbezoeken, oudergesprekken en kindgesprekken.

7.2 Werkgroep burgerschap

Onze school beschikt over een aantal specialisten in relatie tot burgerschap, samen vormen zij vanuit hun specialisme de werkgroep burgerschap:

- KiVa-coördinator: Suzanne Maatje
- Cultuur en Erfgoed coördinator: Nynke Miedema
- Identiteitscoördinator: Magdalena Napierala
- Natuur en Duurzame Educatie: Sjoerd van der Weide
- ICT en digitaal coördinator: Stijn Bisschop
- Intern Begeleider: Hilde Idema
- Schoolleider: Lisette Berends

De werkgroep is vanuit zijn/haar vakgebied op de hoogte van de actuele ontwikkelingen met betrekking tot burgerschap en sluit aan bij netwerkbijeenkomsten. De werkgroep komt vier keer per jaar bij elkaar in het Coördinatie Team om ontwikkelingen met betrekking tot burgerschap te bespreken en de aanpak burgerschap te monitoren, zoals beschreven in MijnSchoolplan. Twee keer per jaar informeert de werkgroep het team tijdens een teamvergadering of studiedag over ontwikkelingen op het gebied van burgerschap. De werkgroep bepaalt daarnaast burgerschapsthema's of maatschappelijke vraagstukken waar planmatig, structureel en doelgericht aan wordt gewerkt tijdens studiedagen en in werksessies. Dit wordt vastgelegd in het schoolplan 2023-2027 en daaruit voortvloeiende jaarplannen. De werkgroep heeft daarnaast een verbindende rol met de omgeving van de school en onderhoud het netwerk van ketenpartners, vakexperts, sociale-, culturele-, religieuze en sportorganisaties in de wijk en vakexperts. Tot slot participeert de school in het Cultuurmenu Groningen en stelt de Cultuur en Erfgoed coördinator in samenwerking met Cultuurmenu Groningen ieder jaar een programma samen van activiteiten waarbij kinderen kennismaken met professionele kunsten en de culturele erfgoed instellingen in de omgeving van de school.

7.3 Monitoren en borgen

Het burgerschapsonderwijs op St. Franciscus wordt geïntegreerd aangeboden. Voor de toetsing en monitoring van Burgerschap worden dan ook verschillende middelen ingezet.

- De leerlingen maken methodetoetsen taal STAAL, wereldoriëntatie (Wijzer, Argus Clou), Nieuwsbegrip en Estafette. Met behulp van deze methodetoetsen toetsen wij kennisdoelen passend bij de bouwstenen van burgerschap.
- Naar aanleiding van het aanvullende aanbod burgerschap maken kinderen verslagen en worden er kind- of groepsgesprekken gevoerd voor de monitoring van vaardigheid- en houdingdoelen passend bij de bouwstenen van burgerschap.

- De leerlingen van groep 5 t/m 8 vullen twee keer per jaar de KiVa-vragenlijsten in.
- De leerlingen van groep 3 en 4 maken twee keer per jaar een sociogram.
- Voor de leerlingen van groep 1 en 2 wordt twee keer per jaar het KIJK! observatie- en registratielijst ingevuld.
- Tweejaarlijks wordt de Vragenlijst Sociale Veiligheid ingevuld door ouders en leerkrachten (WMK-PO)
- Tweejaarlijks wordt de Tevredenheidsvragenlijst ingevuld door medewerkers, leerlingen en ouders (Vensters).
- De leerlingen van groep 6 t/m 8 vullen één keer per vier jaar de Vragenlijst Burgerschap Leerlingen (WMK-PO) in.
- Twee keer per jaar wordt een incidentenanalyse gemaakt, deze komt tot stand door analyse van de incidenten die hebben plaatsgevonden. De leerlingarena wordt gebruikt als input voor het voorkomen van incidenten.
- St. Franciscus beschikt over een Sociaal Veiligheidsplan, waarin het beleid op sociale en fysieke veiligheid is beschreven. Het Sociaal Veiligheidsplan wordt jaarlijks door de werkgroep burgerschap in samenwerking met het team geëvalueerd en indien nodig bijgesteld. Daarnaast worden specifieke thema's uit het Sociaal Veiligheidsplan besproken in de leerlingarena.

De uitslagen van de vragenlijsten worden met het team, ouders (medezeggenschapsraad) en de leerlingen (leerlingarena) besproken en voorzien van actiepunten. De actiepunten worden vastgelegd in het schoolplan en jaarplan en afspraken worden in kwaliteitskaarten geborgd.

8 Uitwerking van ons curriculum

9 Activiteitenoverzicht van de school

Bijlage I: Uitwerking burgerschapsonderwijs St. Franciscus

Kern 1: Democratie					
		Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Kennis en inzicht					
<i>Bouwsteen 1</i> <i>Vrijheid en Gelijkheid</i>		over de fundamentele rechten en vrijheden van de mens zoals vastgelegd in nationale en internationale wetten en verdragen (mensenrechten, kinderrechten, vrijheidsrechten).			
1.1	Kinderen leren het belang van regels in de klas en op school voor spelen en samenwerken	x	x	x	x
1.2	Kinderen leren leefregels en afspraken thuis en in de omgeving te benoemen en te vergelijken	x	x	x	x
1.3	Kinderen leren dat ze vrijheid hebben in het maken van keuzes, rekening houdend met de keuzes van medeleerlingen en de geldende afspraken in de klas	x	x	x	x
1.4	Kinderen leren dat iedereen rechten en plichten heeft	x	x	x	x
1.5	Kinderen leren over de basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit van de democratische rechtsstaat			x	x
1.6	Kinderen over grondrechten, mensenrechten en kinderrechten en het belang ervan			x	x
1.7	Kinderen leren dat iedereen gelijke rechten heeft die universeel zijn en onlosmakelijk met elkaar verbonden			x	x
1.8	Kinderen leren dat de rechtsstaat kaders biedt voor rechten en vrijheden en bescherming tegen willekeur en machtsmisbruik			x	x
1.9	Kinderen leren over de waarborging van en het respect voor die rechten hier en daar			x	x
1.10	Kinderen leren over het belang van regels en afspraken thuis en op school en deze te vergelijken met die in de publieke ruimte			x	x
1.11	Kinderen leren waarom ze vrijheid hebben in het maken van keuzes, rekening houdend met de keuzes van medeleerlingen en de geldende afspraken in de klas en omgeving			x	x
1.12	Kinderen leren hoe de basiswaarden tot uiting kunnen komen in de eigen klas- en schoolcontext en in de omgeving			x	x
<i>Bouwsteen 2</i> <i>Macht en Inspraak</i>		over de inrichting van ons staatsbestel en de instituties, procedures en mechanismen die macht reguleren en inspraak mogelijk maken.			
1.13	Kinderen leren dat er regels en afspraken gelden thuis, op school en in de publieke ruimte, en welke consequenties het kan hebben als je regels overtreedt of afspraken schendt	x	x	x	x

1.14	Kinderen leren dat er mensen zijn benoemd of gekozen die gezag hebben of dragen op school, in de woonplaats en in het land	x	x	x	x
1.15	Kinderen leren dat er regels en afspraken gelden in ons land en welke rol verschillende mensen hebben bij het handhaven ervan	x	x	x	x
1.16	Kinderen leren het verschil tussen regels en afspraken, en de mogelijkheden en grenzen voor leerlingen om daar over mee te praten	x	x	x	x
1.17	Kinderen leren over gezagsdragers en politieke instituties in Nederland, Europa en de wereld			x	x
1.18	Kinderen leren over de totstandkoming en handhaving van regels in Nederland en Europa			x	x
1.19	Kinderen leren over de werking van ons politieke bestel			x	x
1.20	Kinderen leren wat de buitenwerkingstelling van de rechtsstaat kan betekenen, uitgelegd aan de hand van de Duitse bezetting en de Holocaust			x	x
1.21	Kinderen leren over verschillende visies op vrijheid, gelijkheid en solidariteit			x	x
1.22	Kinderen leren over rollen van en verhoudingen tussen mensen op school, in de buurt en in het land			x	x
1.23	Kinderen leren over manieren waarop ze besluitvormingsprocessen op vreedzame wijze kunnen beïnvloeden en hoe ze daar verantwoordelijkheid voor kunnen nemen			x	x
1.24	Kinderen leren over manieren om op school of in de eigen omgeving macht te organiseren en uit te oefenen			x	x
<i>Bouwsteen 3</i> <i>Democratische cultuur</i>		over omgangsvormen die door democratie worden bevorderd en die haar ook mogelijk maken: vreedzaamheid, verdraagzaamheid, de bereidheid de ander te (h)erkennen als gelijkwaardige en op gelijke voet met hem, haar of hen te communiceren.			
1.25	Kinderen leren om te gaan met hun wensen en opvattingen en zich hierover uit te spreken	x	x	x	x
1.26	Kinderen leren de gevoelens, wensen en opvattingen van anderen te herkennen	x	x	x	x
1.27	Kinderen leren te accepteren dat anderen iets anders willen, maar dat dit niet tot een conflict hoeft te leiden	x	x	x	x
1.28	Kinderen leren hun stem te gebruiken tijdens gezamenlijke besluitvormingsprocessen	x	x	x	x
1.29	Kinderen leren dat de ander ook een stem en mogelijk een ander gezichtspunt heeft	x	x	x	x
1.30	Kinderen leren hiernaar te luisteren en vragen te stellen om meer over de ander en zijn of haar gezichtspunt te weten te komen	x	x	x	x
1.31	Kinderen leren conflicten in de klas op een vreedzame manier op te lossen	x	x	x	x
1.32	Kinderen leren dat het meepraten over zaken die hen aangaan een (kinder)recht is			x	x
1.33	Kinderen leren hun mening te verwoorden en daar eenvoudige argumenten voor te geven			x	x

1.34	Kinderen leren in de context van de klas te proberen anderen van hun mening te overtuigen			x	x
1.35	Kinderen leren de mening van anderen in eigen woorden samen te vatten			x	x
1.36	Kinderen leren hun eigen mening bij te stellen op basis van nieuwe inzichten			x	x
1.37	Kinderen leren hun stem te gebruiken tijdens besluitvormingsprocessen in de klas- en schoolcontext en daarbij ruimte te maken voor de mening van alle leerlingen			x	x
1.38	Kinderen leren er rekening mee te houden dat hun mening of uitlatingen emoties teweeg kunnen brengen bij anderen			x	x
1.39	Kinderen leren dat mensen over onderwerpen verschillend kunnen denken			x	x
1.40	Kinderen leren dat die verschillen soms wel, soms niet overbrugd kunnen worden en soms ook tot spanningen en conflicten leiden			x	x
1.41	Kinderen leren conflicten in de directe omgeving op een vreedzame manier op te lossen, maar ook te accepteren dat conflicten kunnen blijven bestaan			x	x
Vaardigheden democratie					
1.a	Kinderen kunnen zich houden aan groeps- en schoolregels en afspraken (KiVa-regels)	x	x	x	x
1.b	Kinderen kunnen meedenken over klassenregels voor 'een fijne klas'	x	x	x	x
1.c	Kinderen kunnen gespreksregels toepassen, zoals luisteren naar de ander en de ander te laten uitspreken	x	x	x	x
1.d	Kinderen kunnen hun eigen mening onder woorden brengen en delen in de klas	x	x	x	x
1.e	Kinderen kunnen regels en afspraken van thuis, omgeving en school benoemen en deze vergelijken		x	x	x
1.f	Kinderen kunnen regels en afspraken benoemen en elkaar hierop aanspreken		x	x	x
1.g	Kinderen kunnen keuzes en afspraken maken op basis van meerderheid van stemmen		x	x	x
1.h	Kinderen leren een conflictsituatie op te lossen met behulp van de KiVa-aanpak		x	x	x
1.i	Kinderen kunnen zich houden aan democratische regels en afspraken en onderbouwen indien zij afwijken van de regels en afspraken				x
1.j	Kinderen kunnen hun mening onderbouwen en bijstellen op basis van nieuwe inzichten			x	x
1.k	Kinderen kunnen een ander overtuigen van hun standpunt			x	x
1.l	Kinderen kunnen op klas- of schoolniveau verkiezingen organiseren			x	x
1.m	Kinderen kunnen rekening houden met de gevoelens, mening en ideeën van anderen			x	x
1.n	Kinderen kunnen omgaan met verschillen van mening (accepteren, overbruggen, conflicten, polderen, vreedzaam/democratisch oplossen)				x
1.o	Kinderen kunnen hoofdstromen en politieke visies uitleggen, met elkaar vergelijken en hierover in gesprek gaan				x

Houdingen democratie				
1.p	Kinderen willen zich houden aan de regels en afspraken en hierop toezien	x	x	x
1.q	Kinderen willen in gesprek gaan over regels en afspraken		x	x
1.r	Kinderen willen naar elkaar luisteren en elkaar laten uitspreken	x	x	x
1.s	Kinderen willen hun eigen mening delen in de groep	x		x
1.t	Kinderen zijn bereid om op democratische wijze afspraken te maken en zich hieraan te houden			x
1.u	Kinderen willen zich aan de regels en afspraken van de omgeving en samenleving houden			x
1.v	Kinderen willen gebruikmaken van hun (toekomstige) stemrecht en hiermee oefenen			x
1.w	Kinderen zijn bereid om in besluitvormingsprocessen rekening te houden met de gevoelens, mening en ideeën van anderen			x
1.x	Kinderen zijn bereid vrijheden, rechten en plichten van zichzelf en anderen te beschermen en iedereen gelijk te behandelen			x
Aanbod democratie				
KiVa-programma		x	x	x
Gouden en zilveren weken		x	x	x
Trefwoord		x	x	x
(kring)gesprekken		x	x	x
Presentatievormen: 'logeer-beer', 'wie ben ik-tas', minipodium, spreekbeurt, ect.		x	x	x
Leerlingarena Stichting LeerKRACHT (leerlingraad)		x	x	x
Coöperatieve werkvormen		x	x	x
Boekencollectie schoolbibliotheek (democratie, politiek, verkiezingen, mensen-, kinderrechten, ect.)		x	x	x
(Rollen)spel in de hoeken		x		
STAAL taalthema's (Onderweg, Amsterdam, Helden, politiek, ect)			x	x
Wereldoriëntatie (democratisch stelsel, rechten van de mens, politieke stromingen, etc.)				x
SamSam (gemeenteraad, democratie, vrouwenkiesrecht, grondwet, referendum, ect.)				x
Jeugdjournaal, Klokhuis, Dag van Vandaag		x	x	x
Week van de Kindermishandeling				x
Week van het Geld				x
Gastles mensenrechten (Midden-Oosten correspondent, Denkboek 4&5mei)				x
Viering en achtergrond van Prinsjesdag				x
Nationale en regionale verkiezingen (bezoek stemlokaal)				x
Bezoek Raadhuis (interactieve les democratisch stelsel)				x

Nationale (actie)dagen (dag van de democratie, wereld vluchtelingen dag, ect.)	x	x	x	x
Erfgoed educatie (klooster, middeleeuwse stad, openluchtmuseum, Fraeylemaborg)	x	x	x	x
Cultuureducatie (musea, voorstellingen, tentoonstellingen, concerten, film&media)	x	x	x	x
Bezoek kamp Westerbork				x

Kern 2: Identiteit					
		Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Kennis en inzicht					
<i>Bouwsteen 4</i> <i>Identiteit</i>		Over manieren waarop individuen en groepen zich (willen, kunnen) definiëren en in de publieke ruimte manifesteren.			
2.1	Kinderen leren de eigen grenzen te herkennen, te benoemen en te bewaken (emotioneel, fysiek)	x	x	x	x
2.2	Kinderen leren te verwoorden wat ze denken, doen, willen en willen worden	x	x	x	x
2.3	Kinderen leren dat hun taal of talen deel uitmaken van wie ze zijn	x	x	x	x
2.4	Kinderen leren te benoemen wat ze al kunnen en wat nog niet, wat ze leuk vinden om te doen	x	x	x	x
2.5	Kinderen leren hun primaire emoties te herkennen, benoemen en ermee om te gaan	x	x	x	x
2.6	Kinderen leren over zichzelf te praten in termen van toen, nu en later, hier en daar (bijvoorbeeld: "toen was ik ... nu ben ik, later wil ik..."; "hier ben ik/ doe ik ... daar ben ik/ doe ik")	x	x	x	x
2.7	Kinderen leren te benoemen wat bij hen thuis belangrijke tradities, vieringen en rituelen zijn	x	x	x	x
2.8	Kinderen leren de eigen grenzen te herkennen, te benoemen en actief te bewaken (emotioneel, fysiek en seksueel)			x	x
2.9	Kinderen leren te duiden wat ze denken, doen, willen en willen worden, en daar gepast naar handelen			x	x
2.10	Kinderen leren hun primaire en secundaire emoties te herkennen, te benoemen en hier bewust mee omgaan			x	x
2.11	Kinderen leren te benoemen wat ze al goed kunnen en wat ze nog beter onder de knie willen krijgen, ook in het licht van het onderwijs dat ze na de basisschool willen volgen			x	x
2.12	Kinderen leren uit te drukken met welke groep(en) in cultuur en samenleving ze zich verbonden voelen en welke betekenis symbolen en rituelen voor hen hebben, waaronder ook nationale symbolen			x	x
2.13	Kinderen leren verschillende aspecten bewust waar te nemen waardoor hun identiteit mede gevormd is: gender, gezin, sociaaleconomische achtergrond, levensbeschouwing, religie en cultuur			x	x
2.14	Kinderen leren te reflecteren op de mate waarin hun identiteit mede gevormd is en beïnvloed wordt door leeftijdgenoten, groepsidentiteiten, (sociale) media, persoonlijke mogelijkheden en beperkingen			x	x

2.15	Kinderen leren na te denken over schoonheidsidealen, gender, seksualiteit, etniciteit en (on)gelijkheid zoals die gerepresenteerd worden in (sociale) media, en welke invloed die beelden op hen hebben			x	x
Bouwsteen 5 <i>diversiteit</i>		Over manieren om ervoor te zorgen dat ieder individu en elke groep gelijkwaardig kan deelnemen aan de samenleving.			
2.16	Kinderen leren de primaire emoties met de bijbehorende lichaamstaal van een ander te herkennen en benoemen	x	x	x	x
2.17	Kinderen leren de grenzen (emotioneel en fysiek) van de ander te herkennen en daar rekening mee te houden	x	x	x	x
2.18	Kinderen leren fysieke kenmerken van zichzelf te benoemen en te vergelijken met die van de ander	x	x	x	x
2.19	Kinderen leren over vriendschap en verliefdheid	x	x	x	x
2.20	Kinderen leren de eigen gezinssituatie en thuiscultuur of –culturen te vergelijken met die van een ander	x	x	x	x
2.21	Kinderen leren te verwoorden wat de ander doet en wil en daarin overeenkomsten en verschillen te ontdekken	x	x	x	x
2.22	Kinderen leren samen onderlinge conflicten vreedzaam op te lossen	x	x	x	x
2.23	Kinderen leren hoofdzaken over religieuze en levensbeschouwelijke stromingen en culturele tradities en gebruiken die in onze diverse samenleving een rol spelen			x	x
2.24	Kinderen leren over seksualiteit, verschillende seksuele oriëntaties en expressies van gender			x	x
2.25	Kinderen leren de grenzen (emotioneel, fysiek en seksueel) van anderen herkennen en daar rekening mee te houden			x	x
2.26	Kinderen leren de secundaire emoties van de ander te herkennen en te benoemen en te anticiperen op reacties van anderen op het eigen handelen			x	x
2.27	Kinderen leren uit te wisselen wat gedeelde en verschillende waarden, overtuigingen, idealen en toekomstverwachtingen zijn			x	x
2.28	Kinderen leren overeenkomsten en verschillen tussen mensen te herkennen, te benoemen en in aanzet te verklaren			x	x
2.29	Kinderen leren hoe groepsgedrag en (sociale) media de houdingen en het gedrag van klasgenoten mede kunnen verklaren			x	x
Bouwsteen 6 <i>Solidariteit</i>		Over solidariteit en rechtvaardigheid en manieren om vorm te geven aan onze morele betrokkenheid op anderen.			
2.30	Kinderen leren eenvoudige taken en problemen uit te voeren of op te lossen met respect voor de afspraken die onderling gemaakt zijn	x	x	x	x
2.31	Kinderen leren te benoemen wat ze zelf nodig hebben	x	x	x	x

2.32	Kinderen leren te zien wat anderen nodig hebben en wat dat betekent voor hun eigen handelen	x	x	x	x
2.33	Kinderen leren in concrete situaties te herkennen en te benoemen wat ze eerlijk of oneerlijk vinden, goed of slecht, welke spanningen dit kan opleveren en wat dat kan betekenen voor hun handelen	x	x	x	x
2.34	Kinderen leren over in- en uitsluiting en pesten in de klas	x	x	x	x
2.35	Kinderen leren taken uit te voeren of problemen op te lossen met respect voor de afspraken die onderling gemaakt zijn			x	x
2.36	Kinderen leren doelen te stellen en werkwijzen te bepalen voor werk dat je alleen of samen doet			x	x
2.37	Kinderen leren manieren om voor hun eigen belangen en die van de groep op te komen			x	x
2.38	Kinderen leren manieren om voor concrete anderen hier en elders op te komen			x	x
2.39	Kinderen leren voorbeelden van uitsluiting, onrechtvaardigheid, discriminatie en ongelijke behandeling in de eigen omgeving en in het land te herkennen en te benoemen			x	x
2.40	Kinderen leren manieren om kwesties rond solidariteit op school of in de omgeving te onderzoeken, aan te kaarten en als het kan er gevolg aan te geven			x	x
2.41	Kinderen leren na te denken over de rollen die de overheid, middenveld en burgers kunnen spelen bij het bevorderen van solidariteit en rechtvaardigheid			x	x
Vaardigheden identiteit					
2.a	Kinderen kunnen zichzelf voorstellen en emoties en gevoelens onder woorden brengen	x	x	x	x
2.b	Kinderen kunnen zich inleven in een ander en hun seksuele voorkeuren uiten			x	x
2.c	Kinderen kunnen zichzelf presenteren, interesses onder woorden brengen en zich hierin onderscheiden van anderen	x	x	x	x
2.d	Kinderen kunnen een compliment geven aan zichzelf en de ander	x	x	x	x
2.e	Kinderen kunnen reflecteren op zichzelf en impulsen beheersen		x	x	x
2.f	Kinderen kunnen luisteren naar de ander en empathie tonen voor de ander	x	x	x	x
2.g	Kinderen kunnen de ander helpen met taken en opdrachten en van elkaar leren	x	x	x	x
2.h	Kinderen kunnen conflicten oplossen met respect voor de ander	x	x	x	x
2.i	Kinderen kunnen opkomen voor kinderen in de groep die worden buitengesloten		x	x	x
2.j	Kinderen kunnen hun mening verwoorden over onrechtvaardige situaties in de klas, omgeving, samenleving en het verleden		x	x	x
2.k	Kinderen herkennen onrechtvaardige situaties en zijn in staat oplossingen te bedenken, voor te stellen en tot uitvoering te brengen			x	x
2.l	Kinderen kunnen verantwoordelijkheid nemen voor hun omgeving (dichtbij of ver weg) en zich hier onbaatzuchtig voor inzetten	x	x	x	x

2.m	Kinderen kunnen tradities, vieringen en rituelen thuis, op school en in de samenleving benoemen en met elkaar vergelijken		x	x	x
Houdingen identiteit					
2.n	Kinderen hebben een positief zelfbeeld	x	x	x	x
2.o	Kinderen kunnen verantwoordelijkheid nemen en dragen	x	x	x	x
2.p	Kinderen hebben een open, geïnteresseerde, respectvolle houding richting andere culturen en religies	x	x	x	x
2.q	Kinderen hebben een onbaatzuchtige houding om anderen te helpen	x	x	x	x
2.r	Kinderen zijn bereid om voor elkaar op te komen	x	x	x	x
2.s	Kinderen zijn weerbaar en kunnen voor zichzelf en hun idealen opkomen	x	x	x	x
2.t	Kinderen zetten zich in om conflicten op te lossen		x	x	x
2.u	Kinderen kunnen anderen als gelijkwaardig zien en behandelen			x	x
2.v	Kinderen zijn bereid om kritisch te kijken naar (historische) onrechtvaardige situaties en daarop te reflecteren			x	x
Aanbod identiteit					
KiVa-programma		x	x	x	x
Rots en Watertraining				x	
Kriebels in je buik (seksuele vorming/diversiteit, weerbaarheid)		x	x	x	x
Trefwoord		x	x	x	x
Katholieke vieringen (St. Franciscusviering, Advent, Kerst, paastijd, Hemelvaart, Pinksteren)		x	x	x	x
Gastles pastoor Jellema (Sint Maarten, carnaval, aswoensdag, vastentijd, Pasen)		x	x	x	x
Landelijke Vastenactie		x	x	x	x
Bezoek katholieke kerk (Kerststal en uitleg katholieke kerk/geloof)		x	x	x	x
(kring)gesprekken		x	x	x	x
Boekencollectie schoolbibliotheek (wereldgodsdiensten, duurzaamheid, seksuele identiteit, ect.)		x	x	x	x
(rollen)spel in hoeken		x			
Coöperatieve werkvormen		x	x	x	x
Presentatievormen: 'logeer-beer', 'wie ben ik-tas', minipodium, spreekbeurt, ect.		x	x	x	x
Leerlingarena Stichting LeerKRACHT (leerlingraad)		x	x	x	x
Participatie naschoolse activiteiten in de wijk (sport- en spelactiviteiten)		x	x	x	x
Nationale actiedagen (kraanwaterdag, warme tuiendag, Paarse Vrijdag)		x	x	x	x
Erfgoed educatie (klooster, middeleeuwse stad, openluchtmuseum, Fraeylemaborg)		x	x	x	x
Cultuureducatie (musea, voorstellingen, tentoonstellingen, concerten, film&media)		x	x	x	x

Natuur Duurzame Educatie en schooltuin (lessen over seizoenen, plant en dier, amfibieën, vogels, leven in de sloot, insecten, paddenstoelen en een plantenspeurtocht, ect.)	x	x	x	x
Schooltuin (zaaien, wieden, oogsten, koken)				x
STAAL taaltheema's (familie, Nederland, kleding, sociale Media, ect.)		x	x	x
Wereldoriëntatie (wereldgodsdiensten, andere landen, culturen en afkomst, energiebronnen, ect.)			x	x
SamSam (godsdiensten, culturen, gebruiken en tradities, discriminatie, samenlevingsvormen, ect.)			x	x
Jeugdjournaal, Klokhuis, Dag van Vandaag		x	x	x
Week van de Kindermishandeling			x	x
Week van het Geld (gastlessen en supermarkt cadeaukaarten Riki Stichting)			x	x
Onze Wereldkrant Mooie Wijken			x	x
Bezoek verzorgingstehuis (Nationale Ouderendag)			x	
Nationale Kinderpostzegelactie				x
Gastles mensenrechten (Midden-Oosten correspondent, Denkboek 4&5mei)				x
Bezoek schoolkerk (interactie tentoonstelling vijf wereldgodsdiensten)				x
Bezoek gebedshuizen (synagoge, moskee)				x
Bezoek kamp Westerbork				x
Project Energy Challenge				x
Project Verticaal Moestuineren			x	
Bezoek energiebedrijf				x

Kern 3: Digitaal Samenleven					
		Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Bouwsteen 7 Digitaal Samenleven		Over de invloed van de digitalisering op burgerschap en over het bespreken van maatschappelijke kwesties rond burgerschap in de digitale (online) wereld.			
Kenniss en inzicht digitaal samenleven					
3.1	Kinderen leren verschillende vormen van (media)boodschappen te (her)kennen	x	x	x	x
3.2	Kinderen leren verschillende functies, primaire doelstellingen en de reikwijdte van media te herkennen	x	x	x	x
3.3	Kinderen leren hun eigen mediagebruik (type, duur, frequentie) te onderzoeken	x	x	x	x
3.4	Kinderen leren over de invloed van mediaboodschappen op hun leefwereld	x	x	x	x

3.5	Kinderen leren dat bij digitaal communiceren ook omgangsregels gelden en kunnen deze toepassen			x	x
3.6	Kinderen leren hun eigen mediagebruik te onderzoeken, zich bewust te worden van de gevolgen en van de ethische aspecten hiervan			x	x
3.7	Kinderen leren de betrouwbaarheid van digitale informatiebronnen te onderzoeken en de verschillen tussen betrouwbare en niet-betrouwbare informatiebronnen te benoemen			x	x
3.8	Kinderen leren de gevolgen van digitaal communiceren en discussiëren voor henzelf en voor anderen te onderzoeken			x	x
3.9	Kinderen leren over verschillende vormen van media(boodschappen), de toegang daartoe en hun invloed op hun eigen leefstijl en die van anderen			x	x
3.10	Kinderen leren zorg te dragen voor eigen digitale veiligheid en die van anderen			x	x
Vaardigheden digitaal samenleven					
3.a	Kinderen kunnen vertellen over (hun) gebruik van (sociale) mediagebruik	x	x	x	x
3.b	Kinderen zijn in staat vormen en doelen van (media)boodschappen te herkennen en benoemen		x	x	x
3.c	Kinderen kunnen kritisch nadenken over de invloed van mediaboodschappen op hun leefwereld				x
3.d	Kinderen kunnen gevaren van (sociale) media benoemen (bv: verslaving, nepnieuws, ect.)				x
3.e	Kinderen kunnen omgangsregels en afspraken toepassen in hun eigen media gebruik			x	x
3.f	Kinderen kunnen media gebruiken informatiebron ter onderbouwing van hun mening of identiteit			x	x
Houdingen digitaal samenleven					
3.g	Kinderen ervaren dat hun leefwereld is doordrongen met mediaboodschappen	x	x	x	x
3.h	Kinderen zijn zich bewust van hun eigen mediagebruik en dat van anderen (type, duur, frequentie)		x	x	x
3.i	Kinderen ontwikkelen een weerbare en kritische houding ten opzichte van (de invloed van) (sociale) mediagebruik en mediaboodschappen			x	x
3.j	Kinderen zijn zich bewust van (Social) media in hun leven			x	x
3.k	Kinderen zijn zich ervan bewust dat bij digitaal communiceren ook omgangsregels gelden				x
Aanbod digitaal samenleven					
KiVa-programma		x	x	x	x
Kriebels in je buik (seksuele vorming, online veiligheid)		x	x	x	x
(kring)gesprekken		x	x	x	x
(rollen)spel in hoeken		x			
Leerlingarena Stichting LeerKRACHT (leerlingraad)		x	x	x	x
Boekencollectie schoolbibliotheek (sociale media, nepnieuws, technologieën, hacken, influencers, ect.)		x	x	x	x

Inzet chromebook (digitale geletterdheid)			x	x
Week van de Mediawijsheid			x	x
Escape Room Forum Groningen (puzzels over mediawijsheid en digitaal samenleven)			x	
Media Masters Game				x
STAAL taaltheme's en Estafette (communicatie, sociale media, mediabronnen, ect.)		x	x	x
Wereldoriëntatie (uitvindingen, propaganda, ect.)			x	x
SamSam (sociale media, technologieën, online/digitale wereld, ect.)			x	x
Onze Wereldkrant Mooie Wijken			x	x
Jeugdjournaal, Klokhuis, Dag van Vandaag	x	x	x	x